

PAROLA

XXIV. évfolyam

A közösségi fejlesztőmunka folyóirata

2014/3. szám

TARTALOM

Ásmány Livia Kunbábonyi hangulat	1
Tóth Vivien Kunbábonyi Nyári Egyetem, ahogyan én láttam	3
Kovács Gábor (MTA BTK Filozófiai Intézet) A hatalom áramlásától az áramlatok hatalmáig? A hatalom színváltása a globalizáció korában	4
Vercseg Ilona Van-e politikai tartalma a közösségi beavatkozásnak?.....	7
Szendrői Zsófia A harmadik szektor legfontosabb jellemvonásai Ausztriában	10
Oláh Roland Az egymásért végzett munka értéke és jelentősége kalákában végzett házfelújítás Ágon: közösségfejlesztés áruhában	19
KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐ MŰHELYMUNKA A MÉLYSZEGÉNYSÉG KÖZÖSSÉGI KEZELÉSÉRŐL	23
Varsányi Erika „Country Living”	30

Ásmány Livia Kunbábonyi hangulat

A felvételi beszélgetésem után¹ pár héttel történt, hogy egy reggelen a napi email adag megválaszolgatása közben megakadt a szemem egy érdekes bejegyzésen: XI. Kunbábonyi Nyári Egyetem a közösségi részvétel fejlesztéséért, amelynek ideji témája a „Bennünk élő hatalom”. No, hát se pénzem, se időm, de mégis annyira elkapott a lendület a program olvasgatása közben, hogy pár perc múlva azon kaptam magam, hogy már el is küldtem a jelentkezési lapom.
Amióta megismerkedtem a közösségfejlesztés fogalmával,

¹Az [ELTE TáTK](#) Közösségi és civil tanulmányok mesterszakáról van szó

mindenhonnan áradnak felém az ezzel kapcsolatos információk, így tudatosan és indirekt módon is egyre mélyebben és mélyebben találok magam a témában. Cikkek, mozgalmak, projektek kerülnek az utamba, amik inspirálóan hatnak rám, és amik tudat alatt is ráhelyeznek arra a vágányra, amit magaménak érzek, és amin szívesen haladok.

A táborban tárgyalt témák között akadt, amit már jobban ismertem, de olyan is, amiről akkor hallottam először. Volt itt minden!

Közösségfejlesztés, közösségszervezés, Alinsky, norvég, párbeszéd, összefogás, pécsi Hősök tere, közérdekű adatigénylés, biobrikett, fenntarthatóság, fórumszínház, kisközösségek átalakulásban, Újpalota, Grund kert, radikalizálódás, demonstrációk szervezése, kiábrándulás, tehetetlenség, jövő...

Csöndben ültem végig az előadásokat, és a vitákat. Hallgattam a tapasztalatokat és véleményeket, amik olyan emberektől származtak, akik az elmúlt éveket (vagy akár életük túlnyomó részét) a civil szférában töltötték közösségfejlesztőként, szociális munkásként, aktivistaként vagy gondolkodóként. Olykor egyetértettem, olykor nem, formálgattam a véleményemet, válaszoltam az egyes felszólalóknak vagy kritikát fogalmaztam meg, ötletelgettem – persze mindezt csak magamban.

Végül esténként bármelyik asztaltársasághoz is ültem le, valahogy mindig elkapott a kötetlen beszélgetések sodrása, és a napközben felmerülő kérdéseimre, esténként megérkezett a (sokféle) válasz is.

Közösségi tervezés, közösségi cselekvőképesség, közösségi vállalkozás, közösségi tanulás, közösségi bank, közösségi tér, közösségi kert, közösségi élet... a második nap végére arra jutottam, hogy jóformán minden elé be lehet tenni azt a szót, hogy „közösségi”, és mindennek (új) értelmet ad. Ezt persze nem tálnám hatalmas kutatási eredményként, de azért bennem új perspektívákat nyitott a további gondolkodáshoz.

Szerencsére aznap este kiderült, hogy felvettek a szakra. Így pár végzőssel, leendő tanárral, szaktárssal és pálinkával a „közösségi ünneplés” sem maradt el.

A nyári egyetem, a résztvevők, a felszólalók, a helyszín és minden új volt számomra ezen a héten, de nagyon befogadó is. Szuper élmény volt ismerkedni a közeggel és belelátni a szakma körülményeibe, gondjaiba és szépségeibe. Közben persze végig azon gondolkoztam, hogy kívülről szemlélődve milyen könnyű vonzónak látni az itt felszólaló emberek küzdelmeit, melynek súlyát még nem érzem a saját vállamon.

Tóth Vivien Kunbábonyi Nyári Egyetem, ahogyan én láttam

Leendő ELTE-s közösségi és civil tanulmányok szakos hallgatóként vettem részt a 2014-es kunbábonyi nyári egyetemen, ahová végzős szaktársaim invitáltak, mint a szakhoz kapcsolódó program-lehetőségre és mint egy lehetséges gólyatáborra – mindezt még a pontos felvételi ponthatárok kihirdetése előtt. Tehát akkor még csak felvételiző státuszban, sok izgalommal és a jólesően megelőlegezett bizalommal vágtam neki a 4 napos tábornak.

A nyári egyetem nekem első-sorban szakmailag adta a legtöbbet.

Az előadásokon izgalmas dolgokról hallottam, mint például, hogy az élelmiszer és a tudás is lehet hatalom, vagy hogy a közös munka hozza össze leginkább az embereket. A felmerülő témákban mindenki megtalálhatta az érdeklődésének megfelelőit. Az előadások után, ebéd közben, vagy a szünetekben folytatódott a beszélgetés és kezdődhetett a kötetlenebb ismerkedés egymással és az előadókkal is, akik akkor már nem csak előadói szerepben voltak jelen, hanem résztvevői is voltak a tábornak. Talán így tudott létrejönni ez a közvetlen előadó-hallgató viszony a résztvevők között, és telt mindig oldott hangulatban az idő.

Belekóstolhattam, milyen is lehet egy működő közösségfejlesztési projektben részt venni, milyen problémák adódnak a terepen, és hogy

ezek mennyire sajátosak is tudnak lenni. Érdeklődéssel kaptam el minden olyan kis beszélgetést, megbeszélést, amikor egy-egy felmerülő nehézséget, problémát boncolgattak, elemeztek és próbáltak megoldani a projektben résztvevők – mindezt reggeli közben vagy az esti lazításoknál, csak úgy, egy spontán „összeverődés” alkalmával. Bárki bekapcsolódhatott a diskurzusba, aki tudott, segített, hozzátett valamit, vagy csak érdeklődéssel hallgatta. Munkamegbeszélések, esetelemzések, tanácsok, praktikák, „elküldted-e már az e-mailt”, „válaszoltak-e már”, „mikor is kezdődik”, „én nem érek rá”: ilyen belecsöppenni egy olyan társaságba, ahol a legtöbben együtt dolgoznak vagy ugyanazon a területen tevékenykednek. De mindezt úgy, hogy aki nem szakmabeli, ne meneküljön el, hiszen ez nem egy zárt közösség, ahová nehéz bekerülni. Itt mindenki nyitott és érdeklődő, szívesen ismernek meg új embereket és számít nekik a külső szemlélők véleménye is.

Természetesen nem csak komoly dolgokról szólt az a pár nap. Volt sok nevetés is, játék, közös zenélés, versfelolvasás, fórumszínház, meglepetésprogram – egyszóval minden, ami csak közelebb tudja hozni egymáshoz a résztvevőket. És ahol már a program megszervezése, lebonyolítása is egy hatalmas közösségi munka – hiszen szinte mindenki hozzájárult valamivel –, ott érezni lehet az összetartó erőt, amely ezek között az emberek között létrejött. A helyszín nekem külön élményt nyújtott az eldugott kis tanyavilágával, az udvaron felállított sátor alatti „előadótermével”, szalmazsákjaival, a gyönyörű régi iskolai épülettel és a saját készítésű szabadtéri zuhanyzójával.

Sok új ismerőssel, jó élményekkel, és immár mint közösségi és civil tanulmányok szakos hallgató jöttem el Kunbábonyból, ahol a sikeres felvételimet a leendő tanárainnal ünnepelhettem meg. Ilyen gólyatáborot kívánok mindenkinek!

És vigyázat, könnyen rá lehet ám szokni az éjféλι mangalica szalonnázásra!

2014. augusztus 21.

Kovács Gábor¹ (MTA BTK Filozófiai Intézet) A hatalom áramlásától az áramlatok hatalmáig? A hatalom színeváltozása a globalizáció korában

A hatalom kísértése I.

„Akkor a Lélek a pusztába vitte Jézust, hogy a sátán megkísértse. Negyven nap és negyven éjjel böjtölt, végül megéhezett.

Odalépett hozzá a kísértő, és így szólt: „Ha Isten Fia vagy, mondd, hogy ezek a kövek változzanak kenyérré.”

Azt felelte: „Meg van írva: Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden tanítással is, amely az Isten szájából származik.”

Most a szent városba vitte a sátán, és a templom párkányára állította.

„Ha Isten Fia vagy – mondta –, vedd le magad, hiszen írva van:

Parancsot adott angyalainak, a kezükön hordoznak majd, nehogy kőbe üsd a lábad.”

Jézus így válaszolt: „Az is meg van írva: Ne kísértsd Uradat, Istenedet.”

¹Ez a cikk a szerzőnek 2014. július 23-án, a XI. Nyári Egyetemen, Kunbáonyban tartott előadásának PowerPoint bemutatója alapján készült, a szerző engedélyével.

További tájékozódásul lásd [Kovács](#) Gábor (2006): Demokrácia, válság, legitimitás. Eszmetörténeti vázlat. Kellék, 26. szám

A hatalom kísértése II.

„Végül egy igen magas hegyre vitte a sátán, s felvonultatta szeme előtt a világ minden országát és dicsőségüket. „Ezt mind neked adom – mondta –, ha leborulva imádsz engem.

Jézus elutasította: „Távozz sátán! Meg van írva: Uradat, Istenedet imádd, s csak neki szolgálj!”

Erre otthagyta a sátán és angyalok jöttek a szolgálatára.”

/Máté evangéliuma/

Ratkó József: *Sanzon a hatalomról kezdőknek I.* (1970-es évek második fele)

A hatalomnak keze van,
és oszt vele és üt vele
gyönyörű titkárnője van
és fajtalanodik vele

A hatalomnak szeme van,
És mindent szemügyre vesz vele,
a hatalomnak füle van,
fülel és lefülel vele

Ratkó József: *Sanzon a hatalomról kezdőknek II.*

A hatalomnak szíve van,
bárkibe átültethető,
a hatalomnak arca van,
amin a bőr cserélhető

A hatalomnak fegyvere van,
mi mást tehetne: lő vele.

A hatalomnak hatalma van,
és visszaél, ha él vele.

Mi a hatalom?

1. A hatalom mint a kényszerítés képessége: valakit rákényszeríteni arra, amit nem akar: lásd [Max Weber](#) 2. A hatalom, mint az együttes cselekvés képessége: lásd [Hannah Arendt](#)

A politikai hatalom: legitimitás

Max Weber: a modern állam szociológiai értelemben olyan szervezet, amely legitim módon rendelkezik a fizikai erőszak eszközeivel. Legitimitás: „az uralom alatt álló emberek elismerik az uralmon levők által igényelt tekintélyt.” (Weber, uott)

A legitimitás típusai

1. *tradicionális legitimitás*: a szokások érvényességébe vetett hiten alapszik;

2. *karizmatikus legitimitás*: egy személy vagy intézmény különleges képességeibe és kvalitásaiba vetett hiten nyugszik;

3. *racióális legitimitás*, amely bizonyos szabályok és eljárások érvényességébe vetett hitre alapozódik.²

A modern nemzetállam mint hatalom legitim kerete

– nemzetállam mint képzelt politikai közösség: etnosz & démosz –
Benedict [Anderson](#)

Népszuverenitás és hatalommegosztás: demokrácia versus liberalizmus

- A képviseleti demokrácia intézményrendszere
- közszféra és magánszféra kettőssége
- A régiek és a modernek szabadsága

A politika eltűnése?

Habermas: „A strukturálisan depolitizált nyilvánosságban a legitimációs igény két reziduális szükségletre zsugorodik. Az állampolgári privatizmus – azaz a politikától való, karrierre, szabadidőre és fogyasztásra orientálódással összefüggő tartózkodás – támogatja a megfelelő

²lásd ugyanott Webernél: A legitim uralom formái

rendszerkonform kárpótlások iránti várakozást (pénz, szabadidő és biztonság formájában).³

A gazdasági globalizáció

„A nemzetközi gazdaság globalizálódásán vagy globálissá tételén azt a folyamatot kell érteni, amelyben **a gazdaság eléggé nagy erejű szereplői számára megszűnnek az erőforrások megszerzésének (a hozzáférésnek) a földrajzi vagy intézményi korlátai**, tetszés szerinti kombinálásának és allokációjuknak elhárulnak a területi, jogi vagy társadalmi akadályai oly módon, hogy a források allokációja vagy annak megváltozása a lehető leggyorsabban, minimális költséggel mehessen végbe.” /Lányi Kamilla/⁴

Kulturális globalizáció

A fogyasztói kultúra és életmód világméretű elterjedése: többé már nem egy adott társadalmi csoporthoz való tartozás határozza meg az életmódot, hanem fordítva: a késő modernnek, technokapitalistának, vagy posztmodernnek nevezett társadalomban az egyént életmódja, életstílusa teszi egyik vagy másik társadalmi csoport tagjává. Életmód és életstílus pedig a fogyasztási szokások függvénye. **A társadalom legfőbb kohéziós erejévé, integrációs tényezőjévé a piac válik.**

Tőke és munka a globalizáció korában

Tőke és munka globalizációja nagyon eltérő módon megy végbe. Mindkettő belép a globális gazdaságba, azonban eközben a tőke ereje megsokszorozódik, míg a munka alkupozíciója a munkavállalói csoportok fragmentizációja folytán erőteljesen romlik. Az országhatárok között működő szakszervezetek tehetetlenek az ezeket a határokat szabadon átlépő globális tőkével szemben. Ilyenformán a munkaerő individualizációja is bekövetkezik: az egyes munkavállaló saját magára

³lásd 1. lábjegyzet: Kovács Gábornál, valamint Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozásához készült [Felkai](#) Gábor-írta utószót

⁴lásd [Lányi](#) Kamilla (2001): Vázlat a globalizációnak nevezett jelenségek értelmezéséről. *Közgazdasági Szemle*, XLVIII. évf. 2001. július (498-519. o.)

hagyatkozva, elszigetelten áll szemben a globális hálózatokba szerveződött tőkével szemben.

Nemzetállam vagy információs kapitalizmus?

Ebben a helyzetben nem képesek működni a politikai demokrácia hagyományos intézményrendszerei. Ezek ugyanis a helyek terében lakozó nemzetállamokhoz kötődnek, ám ezek a nemzetállamok sajkaként hanyódnak a globális áramlatok tengerén. Mindazonáltal a nemzetállamok nem tűnnek el, hanem sajátos metamorfózison mennek át. Van ahol, *befektető államként* segítik országuknak a globális gazdaságba való bekapcsolódását, mint Délkelet-Ázsiában, van, ahol *vámpírállamként* a globális hálózatokból kizáródó országuk vérét szívják, mint Afrika országaiban. Manuel Castells⁵ szerint a legkreatívabb válasz a *hálózati állam*: ilyen az Európai Unió, amelyben a szuverenitás, illetve az ezzel járó jogkörök és jogosítványok hálózatszerűen oszlanak meg a brüsszeli bürokrácia, a hajdani nemzetállamok, és az ezek alatt szerveződő és ezek határait átlépő régiók között.

A hálózat mint metafora és valóság: a hatalom eltűnése?

A hálózatszerű szervezeti felépítés a lehető legrugalmasabb, az ilyen elven felépülő struktúra képes arra, hogy a lehető leggyorsabban és leghatékonyabban alkalmazkodjék a változásokhoz. A hálózatnak nincsen központja, csomópontjait tőke, információ, szellemi és anyagi javak áramlásai kötik össze.

Az áramlások tere és a helyek tere?

A hálózatok ugyan fizikai pontokat, valóságosan létező helyeket kötnek, össze, ám ezen összekapcsolódás következtében a valóságos tér helyei

valami mássá alakulnak át, amelyet Manuel Castells az *áramlások terének* (space of flows) nevez, míg a hálózatokból kimaradt helyek alkotják a *helyek terét* (space of places).

Globális elitek versus helyi társadalom?

Az elitek képesek érdekeik artikulációjára, míg a társadalom többi része nem, mert kimarad ezekből a hálózatokból, szegmensekre szakad szét és dezorganizálódik. A társadalomnak ez a része a helyek terében lakozik. A társadalom egésze ***hierarchikus módon*** szegregálódik, ugyanakkor pedig fragmentálódik is.

Új kasztrendszer?

„Az Alfa-gyermekek szürkét hordanak. Ők sokkal keményebben dolgoznak, mint mi, mert olyan rettentően okosak. Én igazán borzasztóan örülök, hogy Béta vagyok, mert én nem dolgozom olyan keményen. És amellet mi sokkal jobbak vagyunk, mint a Gammák és a Delták. A Gammák ostobák. Mindnyájan zöldet viselnek, és a Delta-gyerekek khakiszínt. Ó nem, én nem akarok játszani Delta-gyerekekkel! És az Epsilonok még rosszabbak. Annyira ostobák, hogy még...” /Aldous Huxley: *Szép új világ*. Szentmihályi Szabó Péter fordítása/

Poszt-demokrácia versus digitális demokrácia?

- a poszt-demokrácia kora: a demokrácia entrópiája
- a választásos önkényuralom jelensége
- a szabadság hálója: az internetre alapozott digitális demokrácia víziója: megőrizni látszik az antik poliszdemokrácia legfőbb erényét, a közvetlen részvétel lehetőségét, annak fizikai korlátai nélkül.

⁵lásd [Nyíri](#) Kristóf könyvismertetőjét Castells: The Information Age c. könyvéről

Vercseg Ilona Van-e politikai tartalma a közösségi beavatkozásnak?

Elhangzott a XI. Nyári Egyetemen Kunbábonyban, 2014. július 23-án

Izgalmasabb kérdésként megfogalmazni a címet¹, mert akkor kétféleképpen is gondolkozhatunk: feltételezhetjük, hogy lehet, vagy éppenséggel van is politikai tartalma a közösségi beavatkozásnak, de azt is, hogy nem lehet, vagy nincs is.

Induljunk ki ebből az utóbbiból, hogy ugyanis nincs. Varga Tamás azt mondta, hogy „*tartalmilag (és illetéktelenül) nem avatkozhatunk be sem az egyén, sem az egyének közösségének életébe, csak egy viszonyt, egy kommunikációs*

csatornát, egy működést segíthetünk kialakítani a vállalható felelősség mértékéig.” (Varga-Vercseg 1998, 2001:69)

Nem akartunk tehát eleve „politikacsinálók” lenni, de a beavatkozás által gerjesztett konfliktusok terén szerzett tapasztalataink egy része azt igazolja, hogy mégiscsak ezt tesszük. Jane Addams is ezt tette, akinek vezetése alatt a chicagói Hull House elnevezésű settlementben és

társadalmi környezetében folyó fejlesztőmunka elsősorban azért volt közösségi (is), mert a **változásra** irányult.

A változás, a létnek kulcsa

„(Typhon, a sárkány)... ki vagy, hogy karmom élettől nem óvakodsz?

Eros: A változás – e változatlan létező.

Mindent cserélgetek s én állandó vagyok.

...

a változás, a létnek kulcsa én vagyok.” (Weöres, 1938:94)

S ez adja meg a címben feltett kérdésre a határozott válasz: igen, a közösségi beavatkozásnak van politikai tartalma, mégpedig azért, hogy a változásra irányul.

Nem a köznapi, leegyszerűsített, közönséges értelemben van tehát politikai tartalma a közösségi beavatkozásnak, hogy át akarja venni a hatalmat. Nem is abban, hogy szekértáborok egyikéhez, vagy másikához akar csatlakozni. A közösségi munka a tekintetben politikai, hogy akik csinálják, nem hiszik és nem is törődnek bele abba, hogy ez a világ a létező világok legjobbjika. Keresik a jobbat, a saját utat, a nekik valót. Ha nem is éppen egész világukat akarják átalakítani, de legalább rajta szeretnék egy kicsit a maguk képére formálni. Van elképzelésük, ami nem mindig egyezik a hatalmon lévők elképzelésével, s ha pedig egyezik, akkor abban jelenik meg a politikai tartalom, hogy ők a kezdeményezők. S nem csak a kezdeményezők, hanem gyakran a megvalósítók is. S ekkor a siker is az övék, a sikeres tetteket végrehajtóké lesz. Változást akarnak, s ez mindig sérti az establishment, az elidegenedett hatalmi rendszer képviselőinek érdekeit, amelyik többnyire meg van győződve róla, hogy egyedül ő tudja, hogy mi a jó az országnak, a települési közösségnek, tehát ő a változás egyedüli letéteményese.

¹ugyanis a programban *A közösségi munka politikai tartalma* szerepelt

[Weöres](#) Sándor: Macska induló

Kurrogj, kurrogj, kormos macska,
cirregj, cirregj, cirmos macska,
büszkén lejt hat vak bak macska,
sok pettyes láb, száz karmocska.
Jobbra át, balra át,
agyon marjuk a kutyát,
Nyauúu!

Nyávogj, nyávogj, nyavalyás macska,
pisszegj, pisszegj, pikulás macska,
aki beteg, pikulálhat,
szedjen macska pilulákat.
Hátra arc, nagy kudarc,
nem marunk, ha te se marsz,
nyauúu!

Mozgalom és szakma

Egy korábbi munkámban leírtam, hogy „a jó közösségfejlesztési folyamat helyi **mozgalom**, amelyben a folyamatosan aktivizálódó lakosság keresi a maga hozzájárulási lehetőségeit a közösség életminőségének javításához, létrehozza saját intézményeit és együttműködési struktúrákat alakít ki. A közösségi fejlesztésben folytonosan újabb és újabb egyének és csoportok aktivizálódnak a folyamat kritikájaként vagy alternatívájaként, s e közösségi szereplők állandóan új helyzeteket teremtenek, megváltoztatva a tervezési, döntési és kontroll-mechanizmusokat.” (Vercseg 2011:16)

Ha pedig **szakmai tevékenység**nek tekintjük a közösségi munkát, akkor a szakembereknek a közösség életébe történő átmeneti, szervezett és szakszerű beavatkozása annak érdekében szerveződik, hogy a közösség képes legyen a megújulásra, vagyis saját problémáinak kezelésére, mérséklésére, megoldására. A beavatkozás addig tarthat,

ameddig a közösség tagjai maguk nem válnak a változás meghatározó tényezőivé. (uott 17)

Mert mitől is szakmai ez a beavatkozás? Irányultságát és társadalmi funkcióját tekintve kell vizsgálódnunk.

„Az *irányultság* tekintetében mindenütt a problémákban érintettek közösséghez tartozásának elősegítése és részvételének fokozása áll e szaktevékenység fókuszában, *társadalmi funkciót* tekintve pedig mindenütt megjelenik az emberek önszorgató együttműködése, az aktuális viszonyok megváltoztatását célzó közösségi tevékenysége, legyen szó bármelyik, később taglalandó közösségi funkcióról (szocializáció, gazdasági boldogulás, társadalmi részvétel, társadalmi kontroll és szolidaritás. Warren, 1963, idézi Vercseg 2011:18).

A közösségi tevékenység egyfelől a szükségletet szenvedő emberekre, másfelől – az érdekeiket megfogalmazó és azokat a társadalmi nyilvánosságban artikuláló közösségek erejével – a reformokra irányul, a döntéshozás, a jogalkotás befolyásolására, s az alkalmazkodás mellett vagy helyett a *változásra* fekteti a hangsúlyt.

A közösségi munka politikai tartalma

„... az embereknek a kollektív cselekvésen, az állampolgári és egyéb ügyekben való hatékonyabb részvételén keresztül történő tanítása alapvetően szemben áll jelenlegi rendszerünkkel, a képviselői demokráciával: a kormányzás új útjai felé mutat, amelyeknél több ember és nagyobb mértékben szabályozza életkörülményeit.” (Baldock 1993[1974]:10)

A közösségi munkás lehet *konzervatív* – valami jót akar visszahozni a múltból, vagy az emberek közös érdekeire, s nem érdekellentéteire épít–, lehet *mérsékelt reformista* – pl. hatékonyabbá, humánusabbá akarja tenni a szolgáltatások jelenlegi rendszerét –, lehet *radikális reformista*, aki az embereknek a változásra irányuló igényeit segíti artikulálni és lehet *forradalmár* is, aki pl. egy, a hatalom megváltoztatására irányuló mozgalom kiépítését tekinti fő feladatának.

„Egyetlen dolgot nem lehet megtenni a közösségi munka keretében: közös cselekvés beindításában segédkezni a politikai folyamatok befolyásolása nélkül, tehát politikai célkitűzések nélkül, amelyek lehetnek hallgatólagosak, vagy átfoghatják a meglévő pártpolitikai rendszert, de mindenképpen léteznek.” (Baldock uott,11)

A közösségi segítő munka szerepvállalása főként a változás létrehozására irányul tehát, s ez gyakran sérti a hatalomban lévők érdekeit.

Nem csak azért vállaljuk a változásra irányultságot, mert jobb, igazságosabb, élhetőbb társadalmat akarunk, hanem azért, mert számunkra főként az alacsony részvételű, kiszolgáltatottságban élő, marginalizálódott, kirekesztett embercsoportok részvétele, megszerveződése és érdekeinek képviselése a cél.

Természetes, hogy e cél eléréséhez több út is vezet, egyedül csak az ő érdekeiket és méltóságukat sértő szerepvállalásnak nincs helye a közösségi segítő munkában. (Baldock-ot idézi Vercseg 2011:150-51)

„A délibáb mily valószínű
A valóság mily valószínűtlen”

(Weöres: Politika 1965:92)

Felhasznált irodalom

- Baldock, Peter (1974): *Community Work and Social Work*. 2 Principles, values and *objectives* in community work. Ed. Noel Timms, Bradford University
- Magyarul megjelent: *Közösségi munka (1993)*: Szöveggyűjtemény. Vál. Varga A. Tamás, szerk. B. Vörös Gizella, ford. Rakovszky Zsuzsa, Verók Edit. Benne: A közösségi munka alapelvei, értékrendje és területei, 7-13. o. Budapest, [Közösségfejlesztők Egyesülete](#)
- [Varga A. Tamás](#) – Vercseg Ilona (1998, 2001): *Közösségfejlesztés*. Budapest, Magyar Művelődési Intézet,
- Vercseg Ilona (2011): *Közösség és részvétel*. A közösségfejlesztés és a közösségi munka gyakorlatának elmélete. Budapest, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület és ELTE Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék
- Weöres Sándor:
– Theomachia, 1938. Megjelent *A hallgatás tornya* c. kötetben, 1956-ban. Budapest, Szépirodalmi Kiadó
– Panoptikum versciklus, Politika. Megjelent a Merülő Saturnus kötetben, 1968-ban. Budapest, Magvető Kiadó

Szendrői Zsófia¹

A harmadik szektor legfontosabb jellemvonásai Ausztriában

Bevezetés

Bizonyára mindannyian rendelkezünk előzetes ismeretekkel Ausztria nevezetességeit illetően. A Keleti-Alpok országa sok tekintetben kiemelkedő: egyedi természeti adottságokkal, világhírű kulturális örökséggel és stabil nemzetgazdasággal rendelkezik. Hírnevét azonban nem csupán a fent említett javaknak köszönheti. A köztudatban keringő elképzeléseken túl nem hagyható figyelmen kívül Ausztria civil társadalma sem. A nonprofit szféra minden bizonnyal nem az, ami elsőként eszünkbe jut Ausztria erősségeire gondolva, pedig véleményem szerint egy ország gazdasági teljesítményét befolyásolja az országban tevékenykedő civil társadalom fejlettsége is.

A tanulmány célja, hogy Ausztriát a szakirodalmak által sokszor foglalkoztatott gazdasági és természetvédelmi megközelítések helyett egy társadalom-központú szemléletből ismertesse, hangsúlyt helyezve az ország nonprofit szektorának sajátosságaira.

Az osztrák nonprofit szektorra vonatkozó kimutatások és szakirodalmak elérése Magyarországon egyelőre korlátozott. Többnyire

idegen nyelvű, interneten fellelhető szakirodalmak állnak rendelkezésünkre, ha mélyebben szeretnénk foglalkozni Ausztria nonprofit szektorával. Mind közül kiemelném a Bécsi Gazdasági Egyetem Nonprofit Szervezetek-Kompetencia Centrumának (*Kompetenzzentrum für Nonprofit Organisationen und Social Entrepreneurship*) intézményét, melynek legfontosabb feladata kutatási projektek kivitelezése különböző, a nonprofit szervezeteket érintő témakörökben.²

A civil szektor szerkezetét országoként más és más sajátosságok jellemzik. Az elmúlt évtizedek történései, illetve a lokális gazdasági és politikai berendezkedések országszerte eltérő irányba terelték a harmadik szektor jövőjét. Az országok nonprofit szektorának súlyát döntően meghatározzák a rendelkezésre álló források, a gazdasági szükségletek és a társadalom szükségletei is. Ennek okán a harmadik szektor a fejlett országokban meghatározóbb szerepet tölt be, mint a fejlődő országokban.³ Ausztriában a nonprofit szektor a meghatározó szerepet tölt be szociális, gazdasági, és kulturális tekintetben egyaránt.

Jelen tanulmányban tehát megismerkedhetünk a szektor felépítésével, finanszírozási forrásainak összetételével, illetőleg egyéb erőforrásaival, mint például humánerőforrásával is. Az itt megjelenő adatok alapját a Bécsi Gazdasági Egyetem által készített, nyilvánosan megjelenített nonprofit kutatási beszámolót képezik.

Az osztrákhhoz hasonló társadalmi kohéziós erővel, milyen hatással van a közösségekre, illetve milyen szerepet tölt be a társadalomban.

A harmadik szektor legfontosabb jellemvonásai Ausztriában
Legelőször érdemes tisztáznunk, miként értelmezzük Ausztriában a nonprofit szektor fogalmát. Hazánkhoz hasonlóan, Ausztriában a civil szektor meghatározására nem létezik egységes definíció.⁴ A

¹A szerző az ELTE TáTK Közösségi és civil tanulmánya mesterszakának 2014-ben végzett hallgatója

²Bécsi Gazdasági Egyetem Nonprofit Szervezetek-Kompetencia Centrum hivatalos honlapja: <http://www.wu.ac.at/npo/competence/about>

³Salamon; Anheier (1999): 18.o.

⁴ao.Univ.Prof. Dr. Simsa, Dr. Schrober (2012)

szektoranalízis szerint, a nemzetközileg is ismert definíciót alapul véve, a nonprofit szektor legfontosabb ismertetőjegyei az alábbiak:

- intézményesültség jellemzi;
- a szervezetek magán, azaz nem kormányzati szervezetek;
- a nyereség a tagok és tulajdonosok között nem szétosztható;
- öngazgatási és döntéshozatali autonómiával rendelkezik;
- önkéntesség jellemzi.⁵

A szektor megnevezésére többnyire a nonprofit szektor (Nonprofit Sektor), illetve a harmadik szektor (Dritter Sektor) kifejezések használatosak, továbbá az „NPO”, azaz Nonprofit Organisation rövidítése, amely nonprofit szervezetet jelent. A hazánkban elterjedt civil szektor kifejezés (Zivil sektor) kevésbé használatos, ellenben a szociális gazdaság (Sozialwirtschaft), illetve az önkéntes szektor (Freiwilligensektor) jelentése erős átfedésben van a harmadik szektor jelentésével. A „szociális gazdaság” és az „önkéntes szektor” jelentéstartalmának összefonódása a nonprofit szférával tükrözi a nonprofit szférára jellemző helyi adottságokat: Ausztria harmadik szektorának ugyanis legfontosabb jellemzői a szociális szolgáltatások és az önkéntes humán erőforrás dominanciája (erről bővebben később).

Mivel az említett fogalmak között – hazánkhoz hasonlóan – nincs éles határvonal, ezért a fogalmak jelentése további pontosítást igényel. A nonprofit szférára vonatkozó megnevezések közötti különbségek megfogalmazására számos kutató tett már kísérletet. A fogalmak pontos értelmezését nehezíti az a körülmény, hogy az elméletek általában szubjektív megközelítésekben indulnak ki (gazdasági, társadalmi, politikai stb.), amelyek teljesen más irányba terelhetik az adott szó jelentését. Ennek elkerülése érdekében arra törekedtem, hogy a rendelkezésre álló terminusok közül a legszélesebb körű meghatározást vegyem alapul. Az osztrák Közhasznú Szervezetek Érdekképviselője a következőképpen értelmezi a nonprofit szektorral kapcsolatos szinonimákat:⁶

⁵Badelt (2007) idézi Simsa; Schober (2012): 3.o.

⁶A definíciók forrása: Közhasznú Érdekképviselőtek Szervezetének hivatalos honlapja (IGO): 1.o.

– A *nonprofit szektor/harmadik szektor* fogalmak egy adott ország, illetőleg egy ország tartományainak nonprofit szervezetei összességére vonatkozik. A *civil társadalom* „szereplők és műveletek összessége”, amelyeknek nem célja a piacgazdasági profittermelés, nem állami és független a piactól és az államtól. Továbbá jelenlétük „politikai és társadalmi életfeltételek alakítására irányul”, melyet „kollektív cselekvés keretében” tesznek. Azok a nonprofit szervezetek, akik inkább a szolgáltatások teljesítésére helyezik a hangsúlyt, nem képezik a civil társadalom részét (csupán a nonprofit/harmadik szektorét). Az önkéntes szervezetek pedig minden olyan nonprofit szervezetet magukban foglalnak, amelyek „kizárólagosan, vagy túlnyomórészt nem fizetett alkalmazottakkal” végzik tevékenységüket.

Ausztria nonprofit szektorának felépítése meglehetősen összetett. Sokfélesége nem csupán tevékenységük sokszínűségében mutatkozik meg, hanem politikai hovatartozásukban, vagy szervezeti felépítésükben is. Ausztriában ugyanis a nonprofit szektor nem független a politikai pártoktól, illetve az egyháztól sem. A nonprofit szervezetek többségét a régóta fennálló nagy szervezetek képezik, melyek politikai vagy egyházi „érdekszférába” tartoznak. A nonprofit szektor szervezetei tehát egyfajta politikai tagolódáson mennek keresztül.⁷ A két, régóta fennálló nagy politikai párt, az SPÖ (Osztrák Szociáldemokrata Párt) és az ÖVP (Osztrák Néppárt) a társadalmat nem csupán politikai értelemben osztja meg, hanem a civil szférához tartozó intézmények is a politikai pártok befolyása alá kerülnek. Ennek eredményeképpen különböző ernyőszervezetek és az egyesületek, például sportegyesületek, ifjúsági csoportok, kulturális egyesületek, nyugdíjas szervezetek és képzési központok politikai hovatartozásuknak megfelelően „pirosak” (tehát a Szociáldemokrata Párthoz tartoznak) vagy „feketék” (azaz a Néppárthoz tartoznak). Szűkebb hatáskörben az előbbieknél kisebb pártok is képesek voltak befolyásukat kiterjeszteni.⁸

Ausztriában a harmadik szektor igen erős civil bázissal rendelkezik: a nagy múlttal rendelkező szervezetek mellett jelen vannak az alulról

⁷Leeb (2003): 3.o.

⁸More-Hollerweger; Sprajcer in: More-Hollerweger és Heimgartner (2009): 3-4.o.

szerveződő önszervező csoportok és a helyi egyesületek is. A nonprofit szektorra jellemző heterogenitás részben az összetett belső felépítésnek köszönhető. Az osztrák nonprofit szektorra jellemző, hogy a már régóta fennálló, nagy szervezetek ún. ernyőszervezetekbe tömörülnek. Az ernyőszervezetekben való egyesülés történhet a szervezeten belül, a szervezeteket átfogó ágazatok szintjén, illetve ennél is magasabban, a szektor szintjén is: a nonprofit szektort átfogó ernyőszervezetek közé tartozik például a Közhasznú Szervezetek Érdekképviselője (IGO⁹) is. A nonprofit szektor továbbá az állami szektorral is szoros összeköttetésben áll, melynek oka többek között a pártpolitikához való közelség.¹⁰

Ausztriában a város és vidék közti különbség tovább árnyalja a nonprofit szféra sajátosságait. Amíg a szolgáltatások többsége a vidék esetében díjazás nélküli, addig a városok területén azonos szolgáltatásokat fizetés ellenében végeznek – ez érvényes a közszolgáltatási létesítményekre, például múzeumokra, könyvtárakra, továbbá Ausztria tűzoltóságára is.¹¹

Nonprofit szervezetek száma és megoszlása Ausztriában

Lester M. Salamon és Anheier alapvetően 5 csoportot különböztetett meg a nonprofit szervezetek szerkezetét illetően: a foglalkoztatás arányát tekintve a következő ágazatok dominálnak szektoron belül: oktatás, egészségügy, szociális ellátás, kultúra-rekreáció. Az ötödik csoportba azok az országok tartoznak, amelyeknél egyik ágazat foglalkoztatási aránya sem emelkedik ki jelentősen a többi közül. Ezen csoportosítás alapján Ausztriában a szociális ellátások ágazata meghatározó: ez igen magas, 44%-os foglalkoztatási részarányt jelent.¹²

A szervezeti formákat illetően Ausztriában a nem profitorientált szervezetek szerveződhetnek egyesületként, alapítványként, közhasznú

tőketársaságként, szövetkezetként, illetve közösségként is. Ezek közül az egyesületi forma az, ami meghatározó szervezeti forma Ausztria nonprofit szektorát tekintve.¹³ Ezen belül is a legnagyobb egyesületek egy 2003-as felmérés szerint a sport területén működő, illetve a takarékszövetkezeti- és kulturális jellegű egyesületek voltak.¹⁴

Ausztriában az egyesületek száma az évek előrehaladásával exponenciálisan növekszik. 1960-ban országszerte összesen 42.269 szervezet működött egyesületi formában. A szervezetek száma több évtized távlatában közel háromszorosára nőtt: 2008-ban már 112.945 egyesület működött Ausztriában.¹⁵ A 2010-es évben pedig 116.556 regisztrált egyesületet tartottak számon Ausztriában.¹⁶ Az egyesületi forma népszerűségének oka, hogy jelentős adókedvezményeket biztosít, s jelentősebb tőkebefektetés nélkül létrehozható. Hátránya az, hogy ez által növekszik az állami szektorral szembeni kiszolgáltatottság.¹⁷

Az alapítványokat illetően a következő adatok állnak rendelkezésre: Ausztriában az alapítványoknak két formája létezik: vannak közalapítványok (tartományi- és szövetségi alapítvány), amelyek kizárólag közhasznú célkitűzésekkel rendelkezhetnek, s magánalapítványok, amelyeknek bárki lehet kedvezményezettje.¹⁸ 2008-ban több ezer alapítvány létezett Ausztriában, az alábbi formákban: 3141 magánalapítványként működött, amelyből 210 tisztán közhasznú volt. Továbbá 246 tartományi alapítvány (Landesstiftung), 223 szövetségi alapítvány (Bundesstiftung) és 34 takarékszövetkezeti alapítvány állt fenn, utóbbi ugyancsak közhasznú célkitűzéssel rendelkezik.¹⁹ A közhasznú alapítványok leggyakrabban a szociális szolgáltatások, oktatás és a kultúra területén tevékenykednek – ezen belül is a tartományi- és szövetségi alapítványok a képzés és szociális területen

⁹A szakirodalomban még „Interessevertretung Österreichischer Gemeinnütziger Vereine” (IÖGV) néven működött; ma már azonban megváltozott elnevezéssel, „Interessevertretung Gemeinnütziger Organisationen” (IGO) névvel szerepel.

¹⁰Leeb (2003): 3.o.

¹¹More-Hollerweger; Sprajcner idézi More-Hollerweger; Heimgartner (2009): 4.o.

¹²Salamon; Anheier (1999): 24-25.o.

¹³WU (Wirtschaftsuniversität Wien) (2011): 1.o.

¹⁴Statistik Austria (2003) idézi Simsa, Schrober (2012): 3.o.

¹⁵Statistik Austria (2010) idézi: Wirtschaftsuniversität Wien (2011): 1.o.

¹⁶Statistik Austria (2012) idézi Simsa és Schrober (2012): 3.o.

¹⁷Leeb (2003): 7-8.o.

¹⁸Leeb (2003): 9.o.

¹⁹Wirtschaftsuniversität Wien (2011): 1.o.

dominánsak, a magánalapítványok tevékenységében pedig a kulturális tevékenység hangsúlyos.²⁰ Az alapítványok területileg többnyire Bécsben koncentrálódnak.²¹

Az alapítványok a társadalomban kiemelt szerepet töltenek be. Az alapítványokat Ausztriában a „társadalom szeizmográfjainak” is nevezik, mivel legfőbb feladatának a társadalmi pluralizmus elősegítését tekintik. Emellett az alapítványok funkciói az innovativitás²², stabilizálás²³, szubsztitúció²⁴, az erőforrás-újraelosztás és a társadalmi változások előirányozása – azonban a gyakorlatban ezeket nem mindig sikerül véghezvinni.²⁵

Foglalkoztatás

Ausztriában a harmadik szektor jelentősége a foglalkoztatás tekintetében sem elhanyagolható. A szakértők fontos potenciált látnak a harmadik szektorban, ugyanis a nonprofit szektor napjaink válságos munkaerő-piaci helyzetében alternatívát nyújt a foglalkoztatás bővítésére. Így tehát a harmadik szektor foglalkoztatáspolitikai jelentősége fordított arányban növekszik, mint az állami és üzleti szektor foglalkoztatási kapacitása. Az ezzel kapcsolatos vélekedések következtében megjelentek új, a szektor foglalkoztatási lehetőségeit magukban rejtő kifejezések, mint például „job machine”²⁶, azaz foglalkoztatási gépezet, vagy a „Wundermittel gegen die Massenarbeitslosigkeit”²⁷, amely annyit tesz, a „tömeges munkanélküliség csodaszere”. A harmadik szektor foglalkoztatási potenciálját nem csupán a foglalkoztatás számának növekedésében látják, hanem a munkahelyek minőségének javulásában is. A munkahelyi

minőséget javító tényezők például a munkavállalók együttműködése a szervezetek vezetőségével, a munka és a család összeegyeztethetősége, továbbképzési lehetőségek. A kedvező munkavállalási feltételek lehetővé tehetik a hátrányos helyzetű munkavállalók munkaerő-piaci integrációját is.²⁸

2010-ben a becslések szerint megközelítőleg 212 ezren álltak szerződéses jogviszonyban valamely civil szervezettel, mely a 15 év feletti munkavállalók 5,2%-át tette ki.²⁹ A munkaviszonnyal rendelkezők 36%-a szociális területen dolgozik, 20%-uk pedig érdekképviseleti tevékenységet látott el egyházi illetve vallási egyesületben. Foglalkoztatási viszonylatban a nonprofit szektoron belül az oktatás a harmadik legnépesebb terület.³⁰

A szerződéses munkaviszonyban dolgozók száma a kétezres éveket követően jelentős növekedésnek indult. 2000 és 2010 között 39%-kal nőtt a foglalkoztatottak száma, elsősorban az óvodákban (itt 93%-os volt az emelkedés) és a szociális intézményekben (76%). A szociális ellátások dominanciája a foglalkoztatottak tevékenységi körénél is megfigyelhető. Többségük kórházakban, idősotthonokban, mentőszolgálatban, egyéb otthonokban, és szociális gondozó intézményben dolgozik, csak ezek után következnek az érdekképviseletek, pártok, környezetvédelmi szervezetek, és vallási egyesületek, illetve jelentős hányadot képeznek az iskolai és óvodai intézmények is.³¹

Az alábbi táblázat egy, 2005-ben kiadott foglalkoztatási adatokat tartalmaz, amely a Nonprofit Szervezetek Nemzetközi Szabályozása (ICNPO) szerint felállított tevékenységi területek adatait összesíti.

²⁰ Mag. Schneider; MMag. Miller (2010): 3.o.

²¹ Mag. Schneider; MMag. Miller (2010): 7-8.o.

²² innovációra való képesség

²³ megszilárdulás, megerősödés

²⁴ Szubsztitúció: helyettesítés. Olyan kémiai reakció, amelynek során a molekula egy atomja v. atomcsoportja egy másik atommal v. atomcsoporttal cserélődik ki.

²⁵ Mag. Schneider; MMag. Miller (2010): 7-8.o.

²⁶ Salamon és Anheiert (1999) idézi Auer, Reiter és Wetzel 2005:4.o.

²⁷ Betzelt és Bauer (2000) idézi Auer, Reiter és Wetzel 2005: 4.o.

²⁸ Auer, Reiter, Wetzel (2005): 4.o.; 10.o

²⁹ Pennerstorfer et. al (2013) idézi Simsa és Schrober 2012: 4.o.

³⁰ Prof. Dr. Simsa; Dr. Schober (2012): 4.o.

³¹ Prof. Dr. Simsa; Dr. Schober (2012): 4.o.

	Beschäftigte absolut 2005	Beschäftigte relativ 2005
Kulturelles, Sport, Freizeit	3.152	1,90%
Bildung und Forschung	3.486	2,10%
Gesundheit	45.093	27,21%
Soziale Dienste	78.475	47,35%
Umwelt	k.A.	k.A.
Lokale Entwicklung und Wohnungswesen	889	0,54%
Interessensvertretung und Politik	in Residual-kategorie	k.A.
Stiftungs-/Spenden-wesen, Freiwilligenarbeit	k.A.	k.A.
Internationale Aktivitäten	k.A.	k.A.
Religion	3.377	2,04%
Wirtschafts-/Berufsverbände/Gewerkschaften	685	0,41%
Interessensvertretungen/Vereine (Residualkat.)	30.583	18,45%
Gesamt	165.740	100,00%

1.Táblázat:

Foglalkoztatottak száma a nonprofit szektorban, Ausztriában
(Forrás: Prof. Dr. Simsa; Dr. Schober (2012)³²)

A nemzetközi szabályozást alapul véve a táblázat 12 ágazatot különít el, felülről lefelé olvasva a következőket: kultúra, sport és szabadidő;

³²Heitzmann 2001; Scheider/Haider 2009; Schober/Schober 2011 idézi: Prof. Dr. Simsa; Dr. Schober (2012): Tabelle 1-1: „NPOs und Beschäftigte in Österreich nach INCPO-Branchen” 5.o.

oktatás és kutatás; egészségügy; szociális szolgáltatások; környezet; helyi fejlesztés és lakhatás; érdekképviselő és politika; alapítványi-/adományozási lét, önkéntes munka; nemzetközi tevékenységek; vallás; gazdasági-/szakmai szervezetek/szakszervezetek; érdekképviselő/ egyesületek (fennmaradó kategória). Az utolsó sor pedig az összesített számadat olvasható.

Az adatok abszolút értékben és százalékban kifejezve vannak feltüntetve. Egyes ágazatoknál a „k.A.” megjelölést olvashatjuk, ami annyit jelent: nincs rendelkezésre álló adat (k.A.=keine Angabe). A táblázatban feltüntetettek szerint 2005-ben összesen 165.740 főről állt rendelkezésre pontos adat, akiket Ausztriában nonprofit szektoron belül foglalkoztattak. Az összesített adatok szerint a szociális szolgáltatások ágazatában dolgozók száma ismét a legmagasabb mindközül: több mint 78 ezer főt foglalkoztattak 2005-ben, mely százalékban kifejezve több mint 47%. Ezt követte az egészségügy 27,21%-kal, amely több mint 45 ezer főt jelentett. Harmadikként szerepel a „fennmaradt kategóriaként” megnevezett csoport, amely magában foglalja az érdekképviselőt és a politikai szervezeteket is. A feltüntetett arány 18,45 %, ám ebben az esetben az adatok egy része nem áll rendelkezésünkre. Meglepő, hogy a kulturális, vallási és oktatási ágazatok esetében csupán néhány százalékos volt a foglalkoztatás aránya a szektoron belül. A munkaviszonnyal rendelkezők aránya 2000 és 2010 között a szociális szolgáltatások területén 7%-kal növekedett, ezzel szemben az érdekképviselő illetve a vallási egyesületek területén ugyanez 5,2%-kal csökkent.³³

Más korábban készített kutatási eredményt megvizsgálva hasonló eredményt tapasztalhatunk. Egy 2006-os évre vonatkozó beszámoló szerint 116 ezren dolgoztak fizetett alkalmazottként 11.005 munkahelyen a nonprofit szektoron belül, ami a munkahelyek 2,8%-át tette ki akkoriban Ausztriában.³⁴ Ezúttal is megbizonyosodhatunk, hogy Ausztriában a szociális szolgáltatások ágazata dominál az ágazatok között.

³³Heitzmann (2001); Schneider/Haider (2009) idézi Prof. Dr. Simsa; Dr. Schober (2012): 5.o.

³⁴Schneider et al.-t (2007) idézi Schneider és Haider (2009): 1.o.

Finanszírozás és gazdasági produktivitás

Köztudott, hogy a civil szervezetek alapvető célkitűzései között nem szerepel a hagyományos értelemben vett profittermelés, azonban ez nem jelenti azt, hogy a nonprofit alapon működő intézmények esetében a bevételek, illetőleg a kiadások vizsgálata elhanyagolható lenne.

A nonprofit szektorban szélesebb értelemben véve három bevételi forrást különíthetünk el: állami forrásból származó bevételt, saját tevékenységből származó bevételt, illetve az adományokból (magán-/intézményi) származó bevételt. Ezek a jövedelemforrások minden országban eltérő arányban vannak jelen a civil szervezetek költségvetésében. Az alábbi táblázat szemlélteti Ausztria nonprofit szektorának bevételi forrásait, elkülönítve az egymástól eltérő jövedelmi típusokat.

Teljes bevétel	3.445.411	Százalék (%)
Állami forrásból származó, teljesítmény szerinti kifizetés	1.240.743	36
Tevékenységből származó jövedelem	1.136.492	33
Támogatások	568.612	17
Adományok	292.352	8
Tagdíjak	103.846	4
Szponzorálás	103.366	4

2. Táblázat. A nonprofit szektor bevételi forrásainak megoszlása Ausztriában (1000 euróban)³⁵ 2005-ben (Forrás: ao.Univ.Prof. Dr. Simsa; Dr. Schrober (2012))

A finanszírozási képet vizsgálva megállapítható, hogy az erőforrások jelentős része az állami szektorból származik. Az állam kétféleképpen

³⁵Schneider/Haidert (2009) idézi ao.Univ.Prof. Dr. Simsa; Dr. Schrober (2012): Tabelle 1-3: Einnahmestruktur der österreichischen NPOs. 7.o.

Megjegyzés: A tevékenységből származó jövedelmek kizárólag a szolgáltatási szerződések bevételeit tartalmazzák.

támogatja a nonprofit szervezeteket: egyfelől közvetlen anyagi támogatásokat nyújt, másfelől pedig a nonprofit szervezetek szolgáltatásait veszi igénybe.

A harmadik szektor bevétele Ausztria esetében 2005-ben körülbelül 3,4 milliárd euró volt (ebbe nem tartoznak bele a kórházak és az iskolák bevételei). A legjelentősebb bevételi forrást ezen belül az állami kifizetések jelentik. Ezt követik a saját tevékenységből származó bevételek és egyéb anyagi támogatások.³⁶ Az adományok, tagdíjak és a szponzoráció külön-külön nem haladják meg a bevételi források 10%-át sem.

Egy ország nonprofit szektorának társadalmi jelentősége az egyének adományaiban is megmutatkozik. 2008-ban a magánadományozók fejenként átlagosan körülbelül 67 eurót adományoztak Ausztriában. Az adományozott összeg mértékét befolyásolták a nemi és korosztálybeli különbségek is: a rendelkezésre álló adatok szerint a nők magasabb értékben adományoztak, mint a férfiak, továbbá az idősebbek magasabban értékben adakoztak, mint a fiatal generáció. Az adakozott összeg ebben az évben összesen 295 millió eurót eredményezett.³⁷

Egyes kutatások kitértek a német nyelvű országok adományból származó bevételeinek összehasonlítására is. Németországgal és Svájcjal való összehasonlításban Ausztria nem maradt el jelentősen: a lakosság 66%-a adományoz a harmadik szektor szervezetei számára. Azonban az adományozott összegek tekintetében koránt sem egységesek a vizsgált országok: Ausztria az átlagos adományozott összeg tekintetében a német nyelvű országok között az utolsó helyet foglalja el: Németországban 100 eurót adományoztak adakozó személyenként, Svájcban pedig háztartásonként 283 eurót fordítottak adományozásra.³⁸

A 2011-es évre az adományozásokból származó bevételek összege jelentősen megnőtt: ebben az évben ugyanis a magánszemélyektől származó adományok 410 millió eurót, a vállalatok származó adományok összesen 150 millió eurót tettek ki.³⁹ A két forrásból származó adomány

³⁶Pennerstorfer idézi Simsa és Schrober (2012): 6.o.

³⁷Neumayr, Schober-t (2008) idézi: WU (Wirtschaftsuniversität Wien) (2011): 1.o.

³⁸Neumayr; Schober-t (2008) idézi: WU (Wirtschaftsuniversität Wien) (2011): 1.o.

³⁹Neumayr/Schober 2012 idézi Simsa és Schober (2012): 7.o.

együttvéve több mint kétszerese a 2005-ben adományozott összegnek.

Ahhoz, hogy Ausztria nonprofit szektorának finansiális helyzetét megismerjük, a bevételek felvázolásán túl a kiadások összetételét sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Az erről szóló kutatási összesítések eredményei alapján 2005-ben a nonprofit szervezetek teljes kiadás mennyisége Ausztriában 3.46 milliárd euró volt, melynek legnagyobb részét (62%-ot) a személyi, tehát az alkalmazottakra fordított kiadások jelentették, amelynek értéke több mint 2.1 milliárd euró volt.⁴⁰ Az osztrák nonprofit szektor finansiális helyzetének pontosabb ismertetéséhez a bevételek vizsgálata mellett meg kell vizsgálni a felmerülő kiadások típusát és méretét is.

Összes kiadás	3.469.831	Százalékban (%)
Alkalmazottak	2.168.138	62%
Áruk és szolgáltatások beszerzése	725.777	21%
Befektetés/Beruházás	206.917	6%
Költségelszámolás	132.010	4%
Bérleti díj stb.	22.868	1%
Adók	20.971	1%
Egyéb		6%

3. Táblázat: Becsült adatok Ausztria nonprofit szektorának kiadásairól (1000 euróban) 2005-ben
(Forrás: Dr. Simsa; Schrober (2012): Tabelle 1-4.⁴¹)

Schneider és Haider kutatásának eredményeiből kiderül, hogy 2005-ben az osztrák civil szektor kiadásai megközelítőleg elérték a 3,46 milliárd eurót. A 2. és a 3. táblázatban szereplő adatok szerint a nonprofit

⁴⁰Simsa; Schober (2012): 7.o.

⁴¹Schneider és Haidert (2009) idézi: Dr. Simsa; Schrober (2012): Tabelle 1-4: Ausgabenstruktur der österreichischen NPOs. 8.o.

szektor bevételei és kiadásai 2005-ben közel fedezték egymást. A táblázat szemlélteti, hogy a bevételek közel negyedét bizonyos használati eszközökre és szolgáltatásokra fordítják. A fizetési kötelezettségek nem tartoznak a fajsúlyos kiadások közé.

A nonprofit szektor társadalmi jelentősége mellett gazdasági jelentősége is figyelemre méltó. A szektor gazdasági teljesítményének méréséhez az összes előállított gazdasági értéket vették alapul. Az előállított érték 2000 és 2010 között jelentősen növekedett: a bruttó értékteremtés 2000-ben 3,7 milliárd euró volt a nonprofit szektorban, amely 2005-re közel egymilliárd euróval emelkedett (4,7 milliárd euró), ami a bruttó hazai össztermék 1,9%-át tette ki. 2010-ig tovább növekedett, s elérte az 5,9 milliárd eurót is.⁴²

Az önkéntesség és társadalmi szerepei Ausztriában

Ausztriában az önkéntes munkavégzés a társadalom elismert és megbecsült tevékenysége. A társadalmi kohézióban betöltött szerepe mellett az önkéntes munkavégzés a nonprofit szervezetek költséghatékony működésének esetében is kulcsfontosságú.

Az önkéntes munka meghatározására ismételten nemzetközileg elfogadott definíciót veszek alapul, amely szerint az önkéntes munka a kötelezettség nélküli, fizetség nélküli és az egyén háztartásán kívül végzett munkavégzést foglalja magában. A nonprofit szervezetek tevékenysége alapvetően kétféleképpen támogatható. Egyfelől az egyének által nyújtott anyagi támogatással, másrésztől pedig önkéntes munkával. A szervezetek szempontjából mindkét támogatási forma kulcsfontosságú.⁴³

Az önkéntesség történhet formális, illetve informális keretek között. Formális önkéntességnek tekinthető, ha intézményi keretek között történik az önkéntes munkavégzés. Ez a forma megjelenik a legkülönbözőbb társadalmi területeken, példaképpen a katasztrófavédelmet, az oktatást, a kultúrát, az egészségügyet, valamint egyházi és politikai területeken is megvalósulhat. Informális munka alatt viszont a

⁴²Pennerstorfer et al-t (2013) idézi Simsa és Schrober 2012: 8.o.

⁴³Bönisch (2008): 10-11.o.

szomszédsági segítséget értjük, mint például kertgondozást, gyermekfelügyeletet.⁴⁴

Ausztriában a népesség jelentős része 15 éves kor felett önkéntes munkát végez.⁴⁵ 2006-ban a 15 év feletti lakosok 43,8%-a, tehát több mint 3 millió fő önkénteskedett a nonprofit szektorban. Az önkéntesek összlétszáma az önkéntesség típusai szerint a következőképp oszlott meg: legtöbben, 30%-uk formális önkéntesként, több mint 26% informális önkéntesként dolgoztak és közel 26%-uk formálisan és informálisan is önkénteskedett valamelyik civil szervezetnél.⁴⁶

Az önkéntes munkavégzés nem csupán a szervezetek szempontjából fontos. Előnyei több oldalról is megközelíthetőek. Számottevőek a gazdasági értelemben vett előnyök: a nonprofit szektor által kínált szolgáltatások és termékek jelentős gazdasági értéket képviselnek. Ausztriában a formális önkéntes munkát végzők összesen 7.918.683 órát dolgoztak hetente, az informális önkéntesként dolgozók pedig 6.773.996 órát teljesítettek egy héten. Ha ezt az időt a teljes időben foglalkoztatott munkavállalókra átszámítanánk, ez 425.000 teljes munkaidőben dolgozó (azaz heti 40 órát dolgozó) munkavállalónak felelne meg, amely 2006-ban a nem önálló munkavállalók 13%-át jelentette.⁴⁷

Az önkéntes munka anyagi értéke szintén magas: ha az átlagbér alapján kiszámolnánk, akkor ez 4.727.136.000 euróba kerülne (a nem formális keretek között dolgozó önkéntesek teljesítménye kb. 4.043.805 euró). Az önkéntes munka a katasztrófakezelés, kultúra, vallás és sport területén domináns.⁴⁸

Az önkéntes munka típusa a férfiak és nők esetében eltéréseket mutat. Ha a formális és informális önkéntességet tekintjük, akkor a férfiak

többségében formális önkéntes munkát végeznek, míg a nők (minimális többséggel) az informális önkéntes tevékenységet részesítik előnyben.⁴⁹

Az aktív önkéntességnek politikai tekintetben véve is léteznek pozitívumai, abban az értelemben, hogy a polgárok bizonyos döntések meghozatalában közösen részt vállalnak, hozzájárulva annak demokratikus minőségéhez és legitimitásához is. További fontos szempont az önkéntes munkából származó társadalmi előny: az önkéntesség hozzájárul a társadalmi tőke építéséhez, például a különböző társadalmi csoportok integrációjához vagy közösségépítéshez.⁵⁰

Összefoglalás

Jelen tanulmány elsődleges szándéka, hogy áttekintést nyújtson Ausztria harmadik szektoráról mindazok számára, akik eddig még nem rendelkeztek bővebb ismerettel Ausztria nonprofit szektorát illetően. A tanulmány alapját eredeti, német nyelvű anyagok képezik, mellyel további cél volt, hogy idegen nyelvű szakirodalmak elérhetővé váljanak a kizárólag magyar nyelven olvasók számára.

A tanulmány keretében több alpont is kifejtésre került, például a szervezetek összetétele, a foglalkoztatás, a finanszírozás illetve a gazdasági hatásokról is. Az állampolgári elköteleződésnek köszönhetően Ausztriában a nonprofit szektor jelentős társadalmi erőt képvisel, amely az önkénteseket országos szinten mozgósítja és összetartja.

Ausztria nonprofit szektora széles körben elégti ki a társadalmi igényeket. Ausztria esetében kiemelhetjük a szociális szolgáltatások bővítését, hiszen a szociális ágazatot érintő innovációk többsége a nonprofit szektor keretein belül jönnek létre. Ausztria esetében az önkéntesség egyfajta kulturális örökségként tekinthető. Egyfelől évszázadok óta szerves része az osztrák társadalom mindennapjainak (amelyre példaként említhető az önkéntes tűzoltóság szervezete), másfelől pedig a közösségek tagjait már gyermekkoruktól kezdve abban a szellemben nőnek fel, hogy a közérdekű önkéntes tevékenység fontos

⁴⁴Bönisch (2008): 10-11.o.

⁴⁵Bönisch (2008): 3.o.

⁴⁶WU (Wirtschaftsuniversität Wien) (2011): 1.o.

⁴⁷Mag. More-Hollerweger; a.o. Univ.Prof. Dr. Heimgartner (2009): 3-4.o.

⁴⁸Statistik Austria (2008); Pennerstorfer (2013) idézi: Simsa és Schober (2012): Tabelle 1-2: Freiwilligenarbeit in Österreich. 6.o.

⁴⁹Mag. More-Hollerweger; a.o. Univ.Prof. Dr. Heimgartner (2009): 3.o.

⁵⁰ Mag. More-Hollerweger; a.o. Univ.Prof. Dr. Heimgartner (2009): 3.o.

szerepet tölt be a közösség életében. Az önkéntes munka fontos összetartó erő, s lényegesen hozzájárul ahhoz, hogy Ausztriában a társadalmi kohézió ennyire jelentős. Ausztria nonprofit szektora biztosítja a társadalmi sokféleség kibontakozásához szükséges feltételeket, lehetőség nyílik a társadalmi részvételre és a politikai életben való részvételre is.

Irodalomjegyzék:

[Auer](#), Eva; Reiter, Walter; Wetzler, Petra (2005): Der Dritte Sektor als arbeitsmarktpolitischer Akteur – Status Quo und Herausforderungen in überregionaler Perspektive. Lechner, Reiter und riesenfelder Sozialforschung OEG, Bécs.

Bécsi Gazdasági Egyetem Nonprofit Szervezetek-[Kompetencia Centrum](#) hivatalos honlapja: Utolsó letöltés ideje: 2014. 09. 30.

Mag. Bönisch, Markus ([Statistik Austria](#)) (2008): Struktur und Volumen der Freiwilligenarbeit in Österreich. Bundesministerium für Soziales und Konsumentenschutz, Wien.

Utolsó letöltés ideje: 2014. február 21.

Közhasznú Érdekképviseletek Szervezetének hivatalos honlapja (Interessenvertretung [Gemeinnütziger](#) Organisationen):

Utolsó letöltés ideje: 2014. 09. 30.

Mag. [Leeb](#), Wolfgang (2003): Die Situation der Sozialwirtschaft in Österreich. Studie im Rahmen des Equal-Projektes. EQ - Engagement mit Qualität für Steyr-Kirchdorf (Regionale Sozialwirtschaft als Chance für Frauen). Wolfers. Utolsó letöltés ideje: 2014. 02. 21.

Mag. [More-Hollerweger](#), Eva; a.o. Univ.-Prof. Dr. Heimgartner, Arno et al. (2009): 1. Bericht zum freiwilligen Engagement in Österreich. Zusammenfassung.

Salamon, Lester M.; Anheier, Helmut K. (1999): Szektor születik II. Összefoglaló egy nemzetközi nonprofit kutatás második szakaszáról. Civitalis Egyesület, Budapest.

ao. Univ. Prof. Dr. [Simsa](#), Ruth; Dr. Schober, Doris (2012): Nonprofit Organisationen in Österreich. Bécs, NPO-Kompetenzzentrum. Utolsó letöltés ideje: 2014. 02. 23.

Mag. [Schneider](#), Hanna; MMag. Miller; Reinhardt Univ. Prof. Dr. Meyer, Michael (2010): *Die Rolle der Gemeinnützigkeit in Österreichischen Stiftungen*. WU, Bécs. Utolsó letöltés ideje: 2014. 02. 17.

[WU](#) (Wirtschaftsuniversität Wien) (2011): Über den NPO-Sektor. Kennzahlen des Nonprofit Sektors in Österreich. Utolsó letöltés ideje: 2014. 01. 23.

Oláh Roland

Az egymásért végzett munka értéke és jelentősége kalákában végzett házfelújítás Ágon: közösségfejlesztés álruhában

2012-ben indult a Sásdi kistérségben a *Köz-Tér-Háló a családokért* elnevezésű fejlesztés, a TÁMOP 5.1.3.¹ támogatásában. A program alapvető célkitűzése a különböző helyi érdekű segítő, támogató szereplők és rendszerek közötti partnerség megteremtése annak érdekében, hogy a szegénység komplex jelenségére összehangolt, sokszínű, aktuális válaszokat tudjon adni.

A projekt gyakorlati megvalósításának fontos eleme volt, hogy minden településen közvetlen formában, a lehető legtöbb területet mutassunk meg az embereknek magunkból, valamint, hogy valódi, testközelből gyűjtött információk alapján tervezzük meg munkánkat. Erre a célra a legkézenfekvőbb megoldást az jelentette, hogy a falvakban *közösségi beszélgetéseket* hirdettünk, melyre meghívtuk a települések teljes lakosságát. Így történt ez Ágon is, 2012 áprilisában.

Ezen a találkozón, azzal a néhány emberrel, aki eljött, hosszasan, és néha zavarba ejtő nyíltsággal tudtunk beszélgetni a falut és a benne élőket érintő ügyekről, szokásokról és persze a nehézségekről is. Az egyik, ebben a fejezetben összefoglalt ilyen ügy a lakhatás volt, pontosabban a lakhatatlanság.

Ág abban a tekintetben nem különbözött a többi hegyháti zsákfalutól, hogy kevesen és egyre kevesebben lakják, hogy nehézkes a munkába járás, már amennyiben van munka, ahová el lehet járni. A helyiek leginkább segélyekből, a közmunka által kínált jövedelemből, valamint a

bizonytalan gyakoriságú feketemunkából élnek meg. A valamikor jobb napokat látott házak jelentős része elhanyagolt, leromlott volt. A benne élők nem értenek a karbantartásukhoz, a szakember pedig sok pénzt kér a munkájáért, és különben sem szívesen vállalnak errefelé munkát.

A picinyke bolt és a kocsmán kívül csak a „hivatal”, vagyis az önkormányzat és a két helyiségből álló közösségi ház, a „kultúr” biztosít *helyet*, ahová el lehet járni. Ezeket túl mindenért utazni kell. Autó híján, a legegyszerűbb ruhaüzletben való vásárlás, pénzkidó automata használata is már komoly szervezést igényel, és persze nincs ingyen. Sorolhatnám, de a szokványos nehézségek csak a messziről érkezőt lepik meg. Errefelé ez a mindennapok része, normalitás.

Valami azonban mégiscsak más volt ebben a faluban.

A több órára nyúlt beszélgetés végén azzal álltunk fel, hogy remény csillogott mindannyiunk szemében. Valahogy sikerült egymást meggyőznünk arról, hogy érdemes lehet megpróbálni egy másik utat a kesergés helyett. Azon a nyáron, 2012-ben, elindult egy közös vállalkozás a helyiekkel.

Kalákában² újítjuk majd fel a házakat!

A megállapodás egyszerűnek tűnt. Mi hozzuk az építőanyagot, a tulajdonos a többiek segítségével beépíti azt. A térség adottságait ebben az időben már többé-kevésbé ismertük, így világos volt, hogy messzebbre kell mennünk, és a személyes kapcsolatainkat sem szabad kímélnünk, ha bármi érdemleges támogatást akarunk a településre hozni. Az önkéntesség és a feltétel nélküli segítség véges lehetőségei a következőket tudták nyújtani:

²A legismertebb → [társasmunkák](#) egyike, amelynél a közösség tagjai vagy bizonyos csoportjai (lokális, vérségi, vagyoni) tagjuknak (családjának), vagy egy községi intézménynek szívességből vagy kölcsönöségi alapon munkát végeznek, s amelynél a segítők együtt, egyszerre, társaságban, s rendszerint szórakozással (énekek, tánc, mese) egybekapcsoltnak dolgoznak. A közösség bármelyik tagja akármikor visszahívhatja a megsegítettet, s az a munka visszaadását, a kalákában való részvételt kötelességének tartja. A kalákáknál éppen az önkéntes jelleg miatt kap nagy szerepet a szórakozás. [Magyar néprajzi lexikon](#)

¹Bővebben lásd: <http://melyszegenyseg.hu/fooldal/htmls/>

- műszaki felméréseket végeztünk a jelentkező családok házáin egy építészmérnökkel;
- a felmérések alapján közösen a családokkal megfogalmaztuk a legfontosabb tennivalókat, közösen döntöttünk az anyagszükségletekről;
- igyekeztünk az építkezésben jártas szakembert is megnyerni a programnak;
- a környékbeli és a megye határain kívüli építőanyag kereskedőkhöz személyesen fordultunk az akkor már konkrét anyagszükséglettel;
- fuvart szerveztünk (szintén önkéntes alapon);
- koordináltuk a tervezett felújításokat;
- folyamatosan tartottunk brigádgyűléseket, hogy mindenki tájékozódhasson a történésekről, lépésekről.

Ez utóbbi elem bizonyult a legszokatlanabb és az egyik legnehezebben teljesíthető feltételnek a helyiek számára. Szokatlan volt, hogy lehet és kell kérdezni, hogy a véleménynek súlya van, hogy a döntéseknek rövid távú következménye van, és persze az, hogy a vezérelv az egyenlő feltételek megteremtése. Az addig megszokott rend az volt, hogy valaki majd eldönti, kitalálja, megteszi helyettünk és nélkülünk az egyébként minket érintő dolgokat. Ehhez képest arra törekedtünk, hogy legyenek képesek a résztvevők a saját ügyeikben eljárni, de legalább képviselni azokat.

Apró lépésekben haladtunk és sokszor éreztük mindannyian, hogy gyakoriak a visszaesések. Számtalan alkalommal kellett újrakezdenünk a szabályok megfogalmazását, értelmezését, pedig az elvi keretek felépítése mellett a gyakorlati megvalósítás nem minden esetben zajlott gördülékenyen. Felmerült az igénye annak, hogy valaki a stáb részéről minden alkalommal vegyen részt az építkezéseken. Ezt a feltételt a segítők nem tudták/akarták mindenáron teljesíteni, aminek következtében előfordult, hogy egy előző nap megtervezett munka elmaradt, mert a résztvevők nem értek oda a megbeszélte időpontban.

Arra számítottak, hogy mi, a segítők, feltételezett ellenőrző, kontrolláló szerepünkben adódóan, feltételezett hatalmuknál fogva képesek leszünk ezeket a kivitelezéseket kézben tartani.

Ez egy jelentős dilemma elé állította a szakmai stábot. Egyfelől, mivel ez a vállalkozásunk nem szerepelt a projekt eredeti célkitűzéseiben, jelentős plusz kapacitást igényelt a részünkről, a többi kötelező feladat mellett. Másrészt azt gondoltuk, hogy az ági kalákában résztvevők önállóságának jót tesz ez a fajta elengedés.

Közös tanulás volt ez, amelyben mindkét fél a maga tanulási módszertanát követte.

A heti-kétheti rendszerességgel tartott gyűléseken lehetőséget teremtettünk, sőt, provokáltuk azt, hogy mindenki beszámoljon arról, hogy nála, vele, mi történt, hogy érezte magát, mivel elégedett és min változtatna. Ezek a beszélgetések voltak az egymás megismerésének, a mindenki által igényelt bizalomnak és a döntés szabadságának igazi játéktere, szülőszobája. Sokszor vidáman, sokszor nehezebb szívvél, élénken vitázva, de általában azzal álltunk fel a hivatal előtti padokról, hogy itt és most erre vagyunk képesek, közösen.

Billegő körzetek

A bizalom és a szabadság. Most, hogy ez az összefoglaló készül, 2014 nyarán, ez a két leggyakrabban előforduló fogalom, amikor az Ágon zajló kétéves munkáról beszélünk. Ezekre, mint a szakmai diskurzusokban jelentős hangsúlyt kivívott önrendelkezés két alappillére tekintek.

Bizalmat nem csupán magunkkal szemben kellett ébresztenünk, hanem meg kellett mutatni a résztvevők egymás iránti bizalmának szükségességét és nem utolsó sorban az önmagukra irányuló hitet és bizalmat is, mint ami nélkül mulandó emlék marad az itt közösen eltöltött idő. A szabadság pedig nem azt jelenti, hogy bárki bármit megengedhet magának, és, hogy ennek nincs valódi következménye. Ebben a most még képlékeny és sérülékeny, de mindenképpen saját jogon elért szabadságban érvényesnek tűnő visszacsatolások érkehetnek arról, hogy az egyén ebben miképpen működik. Nincs alanyi jogon szerzett tekintély, hanem teljesítmény alapú van helyette, lehet véleményem, de nem minősíthetek felelőtlenül. Dönthetek a saját és a közösségem sorsáról, és ezeknek a döntéseknek valódi kockázata és eredménye lehet.

A projekt 2013-as éve, köszönhetően a korlátozott lehetőségeinknek, leginkább a kialakított kapcsolat fenntartásáról szólt. Nem történt semmilyen konkrét lépés a házak további felújításának ügyében, de az időközben megjelenő újabb programelemek jó fogadtatásra találtak a helyiek körében. Másban kezdtünk el gondolkodni. Közösségi vállalkozás, biobrikett készítés, közösségi munkás hálózat létrehozása stb. Mi, a stábon belül ekkor vontuk le azt a következtetést, hogy hasonló közösségekkel végzett beavatkozásoknak elengedhetetlen eleme a megfogható, azonnal megtapasztalható, valódi produktum. Ez már csak azért is egyértelművé vált, mert bár a többi településen hasonló intenzitással voltunk jelen, ennek híján a mindennapok szintjén mégis jelentősebb távolságban éreztük magunktól az ottani családokat, közösségeket.

A változást és a folytatást 2014 tavasza jelentette. Ekkor vettük fel a kapcsolatot a [Habitat](#) for Humanity Magyarország Alapítvánnyal. Ők az ágihoz hasonló fejlesztésbe kezdtek az ország több pontján, HabitatPont néven, melynek lényege, hogy önkéntesen végzett munkával és némi

önrész vállalásával olcsó építőanyaghoz, szerszámhoz és szaktudáshoz segítik a jelentkező családokat, és a programjukhoz éppen új partnereket kerestek. A főbb vonalaiban megegyező két program együttműködése mindkét szervezet (a szerződő fél a Köz-Tér-Háló Alapítvány volt) számára hasznosnak, eredménnyel kecsegtetőnek tűnt.

A HabitatPonton keresztül a családok az építőanyagot optimális esetben – 30%-os önrésztért vásárolhatják meg, feltéve, ha a teljes vételár 40%-át egymásnál, pontokat, órákat gyűjtve ledolgozzák.

Az első „beszálló” munkaórákat egy közösségi brikett szárító megépítésével lehetett beszerezni, de az egyes házak tervezett felújításának előkészítése során is teljesíthető volt. Az alapos műszaki felméréseket a párhuzamos egyéni és közös tervezések hosszú sora követte. Újra szembetaláltuk magunkat azokkal a nehézségekkel, amelyeket a 2012-ben félbehagyott folyamattól örököltünk:

- ki kihez hajlandó elmenni dolgozni;
- ki fogja elvégezni a szaktudást igénylő munkákat;
- mennyi időt szükséges eltölteni munkával (időből van mindig a legkevesebb);
- képesek leszünk-e a tervezett kivitelezésre;
- honnan lesz pénz az önrész befizetésére;
- be tudjuk-e időben fejezni, nem veszítjük-e el a befektetett munkát?

Az év során a fenti kérdésekkel folyamatosan kellett dolgoznunk, mivel hol egyéni események (adósság, betegség), hol a helyi csapaton belüli konfliktusok zilálták szét a nehezen felépített terveket.

A legnagyobb kihívás mindezek ellenére mégis csak a részvétellel ösztönzés volt. Hiába a jól tapintható szükség (szűkösség), a folyamatos jelenlét, ösztönzés, a szokássá vált mintákat nehéz egyről a kettőre levetkőzni. Ehhez nem elég két év, nem elég a havi 3 találkozás.

A közös megbeszélések mellett szükségessé vált a projekt családi mentorával közösen végzett egyéni, családi kísérés beiktatása. A legtöbb résztvevőnek akadtak olyan problémái, amelyet nem szívesen vitt be a közösségbe, de nagymértékben akadályozta az abban való részvételét. Az apróbb nézeteltéréseket, korábbi konfliktusokat meg kellett próbálni megoldani, vagy félretenni annak érdekében, hogy előre tudjunk lépni.

Ez sem tudott maradéktalanul megvalósulni, bár ez utóbbi nem is volt/nem lehetett a projekt célkitűzése, csupán egy szükséges eszköz a hatékony és zavartalan közösségi együttműködés eléréséhez.

A nyár végéhez közeledve azt láthatjuk, hogy a tavasszal jelentkező családok többségénél volt, vagy ebben a pillanatban is zajlik valamilyen felújítás.

Így megy ez

Van, ahol egy egész tetőt sikerült felújítani, van, akinél egy falat hoztak rendbe az újdonságnak számító (és sokszor nevetségesen elavultnak titulált) régi technológiával, vályogtapasztással. Épült terasz és elő-tető, álmennyezet, és folyosók is kaptak új meszelést. A sok esetben nyomasztóan nehéz anyagi helyzetben élő családok számára ugyanakkor komoly megterhelést jelent az építőanyagok megvásárlása. Van, hogy dönteni kell a villanyszámla befizetésének elhalasztása és a tetőlécek megrendelése között. Bár a döntés mindig a családé, előfordul, hogy az a várható eladósodás megelőzése érdekében inkább a számla befizetésének fontosságát tartjuk szem előtt. Ennek a programnak hosszú távú célja a pénzügyi tudatosság és feyelem megteremtése.

A nehézségek és sorozatos kudarcok ellenére ebben valami kétségtelenül megváltozott a két évig tartó folyamat összes résztvevőjében. Ezért a változásért indultunk el. Ezt a változást nem lehet téglákban és tetőcserepekben mérni. Ez a változás nem keddről szerdára érezteti hatását. Ezt a változást nem „felülről” hozták létre, nem máshol döntöttek erről. Ezért a változásért a most Ágon felnövő gyerekek egyszer majd nagyon nagyra fogják értékelni szüleiket.

Ezek a családok megmutatták, hogy át tudják lépni a saját korlátaikat. Képesek voltak hinni magukban és egy kicsit talán egymásban is.

2014. augusztus

www.melyszegenyseg.huinfo@melyszegenyseg.hu
+36 1 2376020

Ez a cikk az előző, [2014/2. számban](#) megjelent Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni küzdelemben – Önszerveződés és szakmaközi együttműködés c. összefoglalóban megkezdett közösségfejlesztői gondolkodás folytatását és mélyítését kívánja elősegíteni. A szerk.

KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐ MŰHELYMUNKA A MÉLYSZEGÉNYSÉG KÖZÖSSÉGI KEZELÉSÉRŐL

2014. május 26. Budapest VIII. Gólya Presszó

Az összefoglalót készítette: **Molnár Aranka**

A műhelynek az volt a célja, hogy körüljárjuk a közösségfejlesztés lehetséges szerepét a mélyszegénység elleni küzdelemben. Ehhez elsőként TÁMOP-5.1.3-as 2. komponensében dolgozó projektek munkatársai osztották meg gondolataikat és dilemmáikat, majd bemutatásra került a projektet záró módszertani kiadvány (Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni [küzdelemben](#) és az annak részleteit bemutató Parola-cikk (ld. fenn!). Ezt követte egy felvezető előadás a mélyszegénység közösségi kezelésének lehetőségeiről. A műhelymunka délután plenáris beszélgetéssel folytatódott és zárult.

A projektek gondolatai, dilemmái

„**Tegyünk együtt a szegénység ellen**” ([Dialóg Egyesület](#))

A munkát bemutatta: **Sélley Andrea**

A Dialóg Egyesület egy észak-magyarországi közösségfejlesztő egyesület. A dilemmák megosztása előtt a projekt két fontos eleme került

bemutatásra, mert ezek meghatározták a teljes projektet és a két fontos célcsoportra fókuszáltak.

Az egyik a *hátrányos helyzetben élőkkel való munka*, amely a program keretein belül a *settlement házakban* valósult meg. Észak-Abaújban a közösségfejlesztésnek 5-6 éves múltja van, s ez megteremtett egy stabil civil hátteret, amely lehetővé tette abban gondolkodni, hogy a *settlement házak*at a már gyakorlott civil szervezetek működtessék, minél több helyi szereplő bevonásával. Így történt, hogy a 9-ből 6 településen *civil működtetésbe kerültek a settlement házak*.

A másik, az úgynevezett másodlagos célcsoport, a településeken működő *intézmények munkatársai*, a működő szervezetek és egyházak képviselői, valamint a döntéshozók. Őket azzal a céllal vonták be a fejlesztésbe, hogy a [FÉSZAK](#)-Fogadó Észak-Abaúji Közösségfejlesztők Köre Egyesületnek (helyi térségi fejlesztő civil szervezet, a projekt egyik megvalósítója) minél több partnere legyen a későbbi fejlesztésekben is. Ilyen megfontolások alapján alakultak a *fejlesztői és innovációs műhelyek*, amelyekbe a térség vezetőit, intézményeit és civil szervezeteit hívták meg. A dilemmák is ebből adódnak: ez egy civil kezdeményezésű projekt, de civilként nehéz kialakítani a *szakmaköziséget*. A szociális intézmény, bár partner volt, nehezen nyitott, és ezt az sem segítette, hogy a projektben alkalmazott szociális munkások közösségi szociális munkát végeztek, ami kezdetben idegen volt az intézmény eddigi gyakorlatától. Ebben a helyzetben kellett a két kollégának a két szakma (szociális és közösségfejlesztő) között közvetítenie. A másik dilemma az

intézményköziség kiépítése, ami az apró településeken szinte lehetetlen, ott ugyanis nincsenek intézmények.

A pályázati forrás a civil társadalom erősítésére szolgált, humán szolgáltatások kiépítésével, ezért az önkormányzatok közvetlenül nem kaptak pénzt a projektből, amit eleinte nehezen tudtak értelmezni, s ezért nem is értették a helyüket és szerepüket a projektben. Települési szinten nem is sikerült ezt a csatornát kiépíteni, de térségben igen, így épült be a *közösségi tervezés* a LEADER tervezési folyamatába.

Sikerült-e a közösségi integráció? A *settlement* házak jó terei voltak az integrációs folyamatnak. Nemcsak a mélyszegénységben élő családokból építkezett a projekt, hanem a korábbi civil kezdeményezésekből is, így volt mibe integrálni a megszólított családokat. Ennek jó segítői voltak a projektben dolgozó közösségi szociális munkások. A nagy hátrányokkal küzdő családok részvétele nem tudott folyamattá válni a *settlement*ekben, de az öngondoskodásig eljutottak. Ezekben az esetekben a családokkal együtt kellene foglalkozni – az apával, az anyával és a gyerekekkel is –, de hogy hogyan, arról még zajlik a közös gondolkodás a projekt-stábjában, s még nincsenek végkövetkeztetések.

KÖZ-TÉR-HÁLÓ (Alsómocsolád)

A munkát bemutatta: **Halmai Zsuzsa**

A problémák komplex megközelítése nem megy könnyen, nemcsak nálunk, hanem Európa más országaiban sem. A kezdeményező ebben a projektben Alsómocsolád polgármestere volt. Mivel a pályázat és a megvalósulás között sok idő telt el, a szereplők kicserélődtek, s az elkészített szükségletfelmérés okafogyottá vált. A szakemberek, akik a projektben dolgoztak, nem helyiek, ezért az egyik cél az volt, hogy maga *a projekt neveljen ki helyi szakembereket* a pályázat ideje alatt.

Családokkal foglalkoztak, helyi családmentorokat alkalmaztak, ami előny volt a helyismeret miatt, de hátrány a szerepváltás miatt (pl. roma lány segítettől segítő lett). A *családi mentorálás* fontos programelem volt, melynek egyik hozadéka, hogy megmutatta az ott élők számára: vannak más módszerek, lehet mástól tanulni és mástól segítséget kérni.

A másik fontos elem a *közösségi munka*. A projekt munkatársai próbálták megkeresni a korábbi összes szereplőt, de ezek a szereplők más és más projektben dolgoztak, amelyek fokozatosan fejeződtek be, s így a szereplők is „eltűntek”. A térség négy településén van olyan közösségi ház, amelyek *settlement-szerűen* működnek (de nem így hívják őket), s ezek azokon a településeken jöttek létre, ahol nem volt elérhető közösségi tér. Megtölteni e házakat nem sikerült teljesen, mert a helyi munkatárstól függött, hogy mennyire tudta bevonni az ott élőket, de nagyon jó *közösségi önszolgáltató körök* jöttek létre, s nemcsak ezen a négy településen. Ahol a közösségi tér nem kimondottan a projektet szolgálta, ott nehézkes volt megszervezni a bejutást, hisz egy-egy találkozás sokszor függött a meglévő intézmény működésétől. Fontos kérdés, hogy az emberek mennyire tekintik sajátjuknak a közösségi tereket? Minden házban a használókkal közösen tervezték meg a házirendet, s tanácsadó testületet állítottak fel a településen működő intézmények és szervezetek képviselőiből. Nagyon az elején tartanak még ennek a folyamatnak.

Feltérképezték a *vidékfejlesztésben* érintetteket, s velük is elkezdtek velük is közösen gondolkodni.

Szakmai műhelysorozatukban a szakmai munka során felmerült kérdésekre keresték a válaszokat, amelyben jó partnerek voltak a Gyerekszegénység Elleni Program [GYEP](#) és [Gyerekesély Közhasznú Egyesület](#) munkatársai.

Segítő településvezetők klubja. Úgy tervezték, hogy az elején lesz egy stratégiai tervezéses tréning, amit kihúztak a bírálók, így csak a rendszeres műhelyek maradtak benne. A megjelentek létszáma nagyon változó volt, függően a témától, az időszaktól, hisz az akcióterület településeinek nagyobb részén nincsenek főállású polgármesterek.

A dilemmák:

1. Kik a szereplők? Kevés helyen vannak helyi szereplők, falugondnokok, döntéshozók, oktatási intézmény, teleház, közösségi házban dolgozók, védőnők, szociális segítő, lelkesek, de ahol vannak, ott folyamatos kapcsolatra lenne velük szükség. Érdekes a helyi

szereplőkön túl megyei, térségi szinten is keresni kapcsolatokat. A civilek száma lecsökkent, meggyengültek, szerepük csökkent az utóbbi években.

2. Kié a mélyszegénység problémája? Ha nem a közösségé, a helyi társadalomé, ha ez csak a benne élőké, akkor csak egyedi megoldásokat lehet adni. Ha közösségi szintre kerül a probléma, akkor lehet rá közösségi megoldásokat keresni. Ehhez hosszabb idő szükséges, mint ami most rendelkezésre állt.

3. Módszerek megválasztása. Legyen egy támogató civil háttér, hogy egy új kezdeményezés be tudjon kapcsolni az embereket és szervezeteket.

A probléma megfogalmazása, a kihívás közösségivé tétele, közösségi tervezés, majd a tervezés után egy helyben érvényes közösségi módszer kidolgozása - de ennek megvalósulásához az kell, hogy az ott lévő szereplők akarják is ezt.

4. Fontos, hogy a mélyszegénységben élők kézzelfogható dolgokat is elérjenek munkájuk során.

5- A legszegényebbeket a legnehezebb megszólítani és bevonni. Hogyan lehet a leghátrányosabb helyzetűeket elérni?

Itt vagyunk otthon (Szigetvári Kultúr- és Zöld Zóna Egyesület)

A munkát bemutatta: **Zentai Gábor**

22 településen dolgoztak a projekt során, s a leg súlyosabb kérdést így fogalmazták meg: *hová integráljanak embereket, hol van az az egységes és nyitott egész, amelyik fogadóképes?* Nehéz a döntéshozókba is lelket verni, elkeseredettek az emberek, ez egy valós dilemma. Integrálás helyett jobbra csak a különböző mélységű problémákkal próbálnak valamit kezdeni. Ez mindaddig így is lesz, amíg nem épülnek ki a komplex segítség rendszerei. A projekttel elérték a nulladik lépést. Ha az országban nem gondolják komolyan, hogy ezekben a térségekben másképp kell a problémákat kezelni, sok szakemberrel, rendszeres jelenléttel, addig lesznek projektek, amelyeknek lesznek tapasztalatai, eredményei, amelyeket meg lehet beszélni, de gyökeres változások nem történnek.

A települések között háromféle csoportot lehet megkülönböztetni, amelyeknél különböző módszereket használtak a közösségek megközelítésére. Ahol volt civil szervezet, rájuk építve, velük partnerségben dolgoztam, a szociális szakemberek pedig külön foglalkoztak a mélyszegénységben élőkkel. Voltak települések, ahol semmilyen szervezet vagy előzmény nem volt, ezeken kérdőívezéssel, közösségi beszélgetésekkel kezdtek folyamatot indítani. A harmadik csoportban lévő településeken voltak ugyan közösségi csoportok, de zártak voltak, ami azt jelenti, hogy nem engedtek be maguk közé újakat – itt e csoportokat próbálták kinyitni a település felé. A döntéshozókat és szakembereket is szeretnék volna elkötelezni és bevonni. Erre műhelyeket és közösségi tervezéseket indítottak.

Mennyiben lesz más és ad erőforrást az, ha nem a helyi intézmény valósít meg egy ilyen projektet, hanem egy civil szervezet? Hiányokat fog-e pótolni, vagy valami újat, többet és mást tud adni?

Bodrog-menti felzárkóztató program (Életfa Egyesület)

A munkát bemutatta: **Giczey Péter**

Az alapvetés, amivel beléptek a településekre, az volt: sokszorozzuk meg magunkat! *A kicsi szakmai stáb vigyen át tudásokat és képezze ki a közösség aktív tagjait, akik a közösség mozgatói lesznek a projekt ideje alatt és azon túl is. A mélyszegénységgel addig nem lehet semmit sem kezdeni, amíg a mélyszegénység a település ügyévé nem válik, ezért a település egészével kell dolgozni és nem külön az elsődleges és másodlagos célcsoporttal. Ha sikerül aktivizálni helyi közösségi munkásokat, akkor a projekt befejeztével sem lesz vége a folyamatnak.*

Kérdések:

Mondhatjuk-e hogy a közösségi beavatkozások eredményeképpen sikerült megmozdítani a településeket? Igen, sikerült, de annyira nem, mint szeretnék volna. Látszik, hogy ehhez nagyobb erőfeszítésre és hosszabb időre van szükség.

Haladt-e előre a magyarországi közösségfejlesztés ügye? Lehetett-e olyan tapasztalatokat szerezni, módszereket kidolgozni, ami másutt is használhatóvá válik? Tudjuk-e azt mondani bárkinek (szakembernek,

döntéshozónak), hogy igen, ezt és ezt kell tenni ahhoz, hogy hatékonyan lehessen a mélyszegénységet kezelni?

Eltérőek a településen mozgolódó közösségi munkások véleménye az eredményességről, ami természetes.

Türelmet kell tanulnia az ott dolgozó szakembereknek és azt tanítani a helyi közösségi munkásoknak is. Nehéz a határokat megtartani, meddig közösségfejlesztés és mettől egy másik szakma már? Igen, ez már a közösségfejlesztés kompetenciái és határai témakör.

És vajon hogyan lehet közösségi szintér nélkül közösségi munkát csinálni?

A Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni küzdelemben – Önszerveződés és szakmai együttműködés c. kiadvány bemutatása

Molnár Aranka és Peták Péter által
(*Linkjét lásd a felsejében! A szerk.*)

Vercseg Ilona gondolatai a közösségfejlesztés és mélyszegénység témához

A '90-es évek elején már lehetett látni külföldi kollégák munkáiban, hogy hogyan foglalkoznak a szegény emberekkel, hogyan tanítják őket például írni-olvasni, számítógépet kezelni, hogy tudjanak a gyerekeiknek segíteni. Számos jó módszert dolgoztak ki, ám erőfeszítéseik ellenére sem csökkent a szegénység Európában, sőt, egyre növekszik ma is. S az európai közösségfejlesztők nem akartak eszközként működni a hatalom kezében, nagyságrendi eredmények nélkül, ezért tették le voksukat a 2004-es európai konferencia résztvevői Budapesten a civil társadalom fejlesztése mellett ([Budapesti Nyilatkozat](#))

A civil társadalom az élet minden területén szerveződhet, s a közösségi részvétel, a társadalomhoz tartozás, az önszerveződés és önszervezés valamennyi közösség legfontosabb hívószava. Nem kétséges, hogy ebben a megközelítésben is benne van a szegénység kezelése, hisz a közösségfejlesztés a részvételért, a közösségekért dolgozik, úgy, hogy az érintettek is tegyenek a saját helyzetük javulásáért, vegyenek részt problémáik kezelésében és megoldásában, és váljanak is képessé arra az együttműködés folyamatában

Az értelmiségi szerepkörnek még mindig van funkciója a leszakadt-leszakadó rétegek felzárkóztatásában, mert a polgárosodási folyamat a vártnál sokkal lassabban halad, meg-megtorpan, sőt, hanyatlik, és nem is tömeges. Éppígy az ország demokratizálódása is, ami pedig szükséges feltétele lenne az állampolgári részvételnek, a civil társadalom szerveződésének. Az értelmiségi lét, a segítség kultúrájának „parancsa” az, hogy tenni kell az elnyomottakért és a kirekesztettekért, s ez az, amit ezek a projektek is próbálnak megtenni. Ám a mélyszegénység programok eredményességéhez a jó szándékú hozzáálláson és szakértelmen túl más is kell: társadalmi-közösségi akarat a helyzet megváltoztatására és a feltételeket biztosító országos rendszerek kiépítése, demokrácia és közösségi szocializáció, amelyből megszületik az öntudatos állampolgári magatartás is. Az elköteleződés a köz iránt nagyon fontos, e nélkül nem jöhet létre változás. Azt, hogy ne egyéni stratégiákban tudjunk gondolkodni, hanem közösségiben, a gyerekkortól tanulni, gyakorolni kell (learning by doing). A kívánatos az lenne, hogy az érintettek aktivistáiból váljanak segítők az arra rátermettek, mert nem biztos, hogy mi minden tekintetben jól tudjuk segíteni a mélyszegénységben élőket: ami nálunk működik, az egy hosszabb ideje marginalizálódott, sőt, kirekesztett csoportnál már nem. S a mi műveltségünkkel, társadalmi és anyagi helyzetünkkel nem várhatjuk el a szegénységben élő, kirekesztett emberektől, hogy elinduljanak azon az úton, amelyen mi járunk.

Össztársadalmi akarat kellene ennek a problémának a kezeléséhez, amihez a közösségfejlesztés hozzájárulhat. Ha nincs meg ez a fő vonal, akkor a közösségfejlesztés a megoldás veszélyes illúzióját keltheti, s az ennek való megfelelni akarás nagy felelősséget tesz a vállára, hamis elvárásokat ébreszt iránta, olyanokat, amiket e szakma nem tud teljesíteni – de nyugodtan hozzátehetjük, hogy egyik szakma sem.

Az intézményköziség egy kívánatos együttműködés, de nagyon messze vagyunk tőle. Az, hogy a szakmák egyaránt fontosak és nem különbek egymásnál, s hogy az együttműködés nem önmagunk feladását, hanem megsokszorozását jelenti – demokrácia híján még nem épülhetett be a gondolkodásunkba.

A közösséghez fordulás, a közösséghez tartozás és munkálkodás képes összerendezni a részeket egésszé. A közösség a megértett emberi teljesség. Ezért is fontos visszatérni a közösséghez, mint azt az intézményi és szakmák közötti együttműködés hívei felfedezték.¹

A problémák, amelyekkel szembe kell nézni, sokkal nagyobbak és összetettebbek annál, semmint az egyes ember vagy egy-egy szakma kezelni tudná őket – szétfeszítik az egy szakmás–egy intézményes–egy települési közösséges megközelítéseket. Össze kell fogni kezelésük érdekében, ami persze nehéz, mert demokratikus dolog, hogy mást ne mondjak: a bizalom az alapvető feltétele.

Vajon ott tart-e ma a világunk, hogy a közösség, a civil társadalom akarása, az összefogás trenddé váljon?

Nehéz volt ez az időszak, mert ezek projektek, amikről beszélünk, be voltak szorítva egy meghatározott, a célokhoz képest rövid időkeretbe. A szociálpolitika, szociális munka felől a már említett Gyerekszegénység programmal kezdődött a felismerési folyamat: a kilábalást, a megoldásokat akaró és érte tenni is képes közösség nélkül nem fog menni a szegénység problémájának kezelése. A TÁMOP-programban elkezdtek a mérlegelést: vajon ebben a nehéz helyzetben mit kell tennie és mit tud tenni a közösségfejlesztés? Az egész települést/közösséget kell bevonni a közösségi munkába, vagy inkább csak a ténylegesen mélyszegénységben élőkkel kell foglalkozni, és ők majd kivívják maguknak a helyet a helyi társadalomban...? Csak ismételtük: rendszerszerű segítségre van szükség és a településeknek, de az egész társadalomnak és a társadalom-irányításnak is felelősséget kell ebben vállalniuk.

A beszélgetés során elhangzott gondolatok:

– A bevonás lehetősége: Észak-Abaújban a Dialóg Egyesület projektjében a közösségi munkások első körben adottak voltak, a korábbi, 5 éves közösségfejlesztési folyamat során már kiválasztódtak. Az ő megerősítésükre volt egy képzés a mélyszegénységben élőkkel

való együttműködés fókuszával. Az ebben résztvevők a képzést követően bekapcsolódtak a közösségi munkába és sikerült elérniük és bevonniuk a társaikat. Ami a szakembereknek nem sikerült, nekik igen.

– A nyilvánosság fontos, hogy abban a valós problémákkal is foglalkozzunk, és ugyanazt értsük alatta. Hatására a szakmák szembesülhetnek azzal, hogy szembe kell nézni a mélyszegénység problémájával, és rájönnek, hogy egyedül nem megy.

– A segítő szakemberek kultúrája a demokrácia kultúrája volt, amit próbáltunk bevinni a közösségbe, ám a lokális közösségekben a demokrácia csíráit is alig lehet megtalálni.

– Ha lenne igazi segítése a mélyszegénységben élőknek, köztük a cigány embereknek, akkor már kitermelődött volna az a közösségi hálózat, amit lehetne mintának használni. De a veszély akkor is ott van, hogy a magunk képére akarjuk őket alakítani.

– A projektről projektre való gondolkodásba a szegénységben élők nem tudnak belehelyezkedni.

– Mintanélküliség jellemző a társadalomban.

– Ha ma egy magyarországi településsel, vidékkel, közösséggel találkozunk, mindig belefutunk a szegénységbe, akkor is, ha nem mélyszegénység programban dolgozunk.

– A közösségfejlesztők-e a megfelelő szakemberek ennek a problémának a kezeléséhez?

– A közösségfejlesztésnek mindenképp szerepe van a szakmaköziség, a partnerség kiépítésének kezdeményezésében.

– Érdekes megnézni arról az oldalról is ezt a kérdést, hogy milyen a szegénység kultúrája? A tanult tehetetlenség ellen mindenképp lehet a közösségfejlesztés kezdeményező. Mik azok a szakmák, amelyek behívhatóak az egyének, a személyek erősítésére?

– Mi van korábban? A szociális munkás küldjön „kész alanyokat” a közösségfejlesztéshez, vagy a szociális munkás adja a megrendelést: legyen közösség!?

– Kellenek olyan szakemberek, akik személyes figyelemmel tudnak fordulni az emberek felé. Sajnos nincs annyi szociális szakember, hogy elérjen a leghátrányosabbakhoz, így jöttek a nem végzett mentorok a

¹Lásd [Budai István](#) előadását a 2012. évi Közösség konferencián: Szakmaközi együttműködés a közösségi munkában.

projektekbe. Ha van önkéntes, van arra esély, hogy köré szerveződjön egy csapat.

- Kell szociális szakember, aki foglalkozik az emberekkel, majd ehhez tud a közösségfejlesztés kapcsolódni, amitől közösségivé és fenntarthatóvá válik a folyamat.

- Nincsenek települési elitek a legkisebb falvakban, a humánszolgáltatók nem helyben laknak.

- A települések lakói sem ismerik egymást, még a szomszédosak sem. Itt a területfejlesztésnek lehet szerepe.

- A program sikeressége azon is múlik, hogy a településeken milyen embereket érünk el, milyen helyi közösségi munkásokat találunk helyben?

- Rendszerkritika és hová integrálás. Rendszerzavarok vannak ezeken a településeken, nincsenek szakemberek, erőforrások. Mekkora erőket tudunk szembe állítani ezzel? Integrálás, hogyan lehet jól integrálni? Az előítéletek oldásához százszor annyi pozitív élményt kell megélni, hogy elmúljon, mint amennyi negatív volt. Kellenek olyan helyi emberek, akik képesek változásokat előidézni, de hogyan tudjuk megteremteni a százszoros pozitív élményt, hogy elmúljon az előítélet?

- Fontos, hogy a cselekvést akaró ember milyen kapcsolatban van a helyi vezetéssel?

- Egy jó közösségi színház sokat tud segíteni az előítéletek csökkentésében és az integrálásban.

- A módszertani kiadvány végső megítélése lehet, hogy ez nem más, mint a közösségfejlesztés 2014-ben. Általános probléma: nagy társadalmi különbségek, nagy ellenállások, amit mindenhol lehet tapasztalni. Nem törődnek azokkal, akik rosszabb helyzetben vannak.

- A kiadványban meglévő tapasztalatok olyan településekről vannak, ahol a legtöbb esetben nincsenek intézmények, a szakemberek heti 1-2 órát vannak jelen. Ilyen helyeken alakul egy settlement ház, ahová be lehet menni, ahol van, aki segít az információhoz való hozzájutásban, s ez nagyon fontos.

- Kell az együttműködés a szereplők között, ezt többször megállapítottuk, de lehet, hogy szerepekről is kellene beszélni. Ha

tisztázottak a feladatok és a szerepek ahhoz, hogy mi szükséges a jelen állapot megváltozásához, akkor ehhez lehetne igazodni.

- Közösség és demokrácia kell, felnőttképzés, a képessé tétel olyan formája, ahol cselekvés közben tanulhatnak az emberek. A szakemberek és a helyi emberek mindent együtt csinálnak és így tanulnak. Ám a helyzet az, hogy nem tudjuk komolyabb tevékenységekbe bekapcsolni az embereket, akikkel együtt dolgoztunk, akikkel eljutottunk egy szintre, mert ehhez nincsenek eszközeink.

- Mi a közösségfejlesztés hozzájárulása? A kiadvány megpróbál erre válaszolni.

- Mérhető-e az, hogy a képessé tételhez mennyi idő kell? Ezt a program után sem tudjuk megmondani. De a projektet kiírónál el kell érni, hogy ez az idő mindig táguljon.

- A képessé tétel nem egyirányú dolog. Nem csak az embert kell képessé tenni, hanem a közeget is. Hogyan lehet fenntarthatóvá tenni a helyben elindult folyamatokat?

- A programok gyakran elmennek egymás mellett, nem erősítik egymást a térségen belül.

- Azt könnyen eldönthetjük, hogy ezzel a szakmai kérdéssel foglalkozni akarunk: közösségfejlesztés és mélyszegénység, s összejövünk időnként és szakmai diskurzust folytatunk. De más az, amikor a projekt bürokráciával van elegyítve.

- Azt mondtuk, hogy ne hozzuk be az érdekérvényesítés témáját, de folyamatosan arról beszélünk, hogy hol, melyik szintre kellene nyomást gyakorolni. Mit tudunk ezzel kezdeni, szakmai kérdéstről beszélünk-e, vagy arról, hogy nekimegyünk-e a polgármesternek, vagy a helyi felvásárlónak mondjuk?

- Közösségi beavatkozókként beléptünk a helyi közösségbe, és azt tapasztaltuk, hogy sokféle ember sokféle változást akar. Ám a vége az lett, hogy igazából nem is akarnak változást, főleg a döntéshozók nem. A közösségfejlesztő tevékenység azonnal hatalmi kérdéssé válik. Van, ahol ez lebénítja a kezdeményezőket és van, ahol nem. Ezért fontos, hogy a helyi erőforrásokat felismerjék és a saját változásukra tudják használni a helyi közösségek.

– A Közösségfejlesztők Egyesülete szakmai munkáit szeretnénk rendszerezni, ebbe a mélyszegénység témáját is gondolhatnánk. Kellően sokan vettünk részt ebben ahhoz, hogy foglalkozzunk ezzel a témával, és most van hozzá valamelyes muníciónk is.

– Nagy tanulsága a mai beszélgetésnek az, hogy azt tartottuk elsődlegesnek, hogy a saját erőforrásaikat ismerjék fel a résztvevők. A közösségfejlesztésnek is van már erőforrása ebben a témában, az, hogy van kiadványunk, vannak beszélgetések, s ennek akár szervezett formát is lehetne adni. De van-e annyi kapacitásunk, energiánk, hogy tovább lépjünk és a településvezetőket is képezzük? Vagy ha kialakul egy módszertani szervezet, oda be tudjuk-e lobbizni közös tudásunkat?

– Ebben a témában most több a tapasztalat, mint az eredmény.

– Szakmailag az lenne most előre, ha a projekteket megvalósítók esettanulmányokat írnának, és azokat elemeznénk.

Külön papíron összegyűjtött témajavaslatok:

- Legszegényebbek elérése
- Hová integrálunk?
- Kik a szereplők?
- Türelem és kompetenciák
- Haladt-e a közösségfejlesztés ügye?
- A helyi önkormányzat a közösség része-e?

ari.molnar@gmail.com

Varsányi Erika „Country Living”

*Hommage á Váradi András juhásznak, Alcsútdoboz
polgármesterjelöltjének*

Értelmiség és felelősség: FNA

Miután a közösségfejlesztők szakmai orgánumban találkoztam a mélyszegénység elleni programmal, amelyet műhelymunkában dolgoznak ki a szakma képviselői, kapcsolódom ahhoz a fórumhoz, ahol megoszthatom e téma kapcsán felmerülő gondolataimat. A társadalom szétszakítottsága nem pusztán gazdasági „válságtermék”, hanem éveken keresztül folytatott társadalmpolitikai gyakorlat szükségszerű következménye. Inkompetens, sőt kizárólag a saját hasznot szolgáló döntések és a korrupcióval szembeni érdektelenség, hatalmi visszaélés és passzív beletörődés, doktrinerség és önkény vezettek a mai kilátástalan helyzetbe, amelyben e tendenciák a legmélyebb pontig süllyedtek. Semmi nem jogosít fel arra, hogy különböző szakmai koncepciókat értékeljek: mivel nem vagyok aktív, és nem folytattam módszeres kutatást, kizárólag az a dilemma készlet véleménynyilvánításra, amely egész szakmai pályám egyik főkérdése volt: miről szól az állam, és hol húzódik az állampolgár felelőssége. Különböző értelmiségi nézetek jelenítik meg azt a felelősséget, amelyet az állami politika az évtizedek során polgáraival szemben elmulasztott gyakorolni. Felidézve szociális munkásként töltött éveimet, feloldhatatlan feszültséget jelentett minden egyes eset, amikor az anyagi támogatás jogosultsága volt a kérdés. Világos volt, hogy akinek az aznapi élelem is gond, az rászorul a támogatásra, miközben azt is tapasztaltam, hogy a másnap ezzel nem lett könnyebb és változatlanul hagyja a társadalmi pozíciót: a kilátástalan nyomorúságot. Ezért is próbálkoztam közösségi munkateremtési megoldásokkal.

Ami felélesztette bennem az egykori feszültséget, az a hónapokkal ezelőtt az ÉS-ben, majd más fórumokon is követett vita a Feltétel Nélküli Alapjövedelemről. Az FNA, amely nemzetközi, ezen belül EU-civil kezdeményezésként már hosszabb ideje napirenden van, kiindulása az az állítás, hogy a jelenlegi technikai fejlettség szintjén egyre szűkül azoknak a munkalehetőségeknek a köre, amelyek megélhetést biztosító jövedelemforrássul szolgálhatnak. A nyugati irodalomban is hosszabb ideje felvetődik a kérdés, lehet-e továbbra is a munkát tekinteni a társadalomhoz tartozás elsődleges tényezőjének. Ehhez a vitához szól hozzá a liberális R. Dahrendorf, aki szintén fontosnak tart az állampolgári léthez egyfajta megélhetési minimumot. Az FNA szerzői is idézik ezt az

álláspontot.¹ Úgy vélem, a munka, a tevékeny hozzájárulás nem elsősorban – mint másokkal vitázva, állítja - a kontroll eszköze, hanem az önbecsülés és a társadalmi részvétel eddig még mással nem helyettesített módja. A múltban alkalmazott baloldali szociálpolitikai eszközök túl tágon húzták meg a jogosultság határait, ellentétben az autokrata rezsim elsődlegesen az ellenőrzés illiberális, a rászorultságot végleges állapotként kezelő politikájával. Az FNA-val² kapcsolatban egymással szembenálló, olykor szélsőséges álláspontok is megjelentek különböző fórumokon: néhány hozzászóló óvatos, mások erőteljesebb kétélyeket fogalmaztak meg, amelyekben *én is osztozom*.

„Ajánlatunk: a „LÉT”, vagy „LÉT-pénz”

Kivételesen minden tartósan Magyarországon lakó állampolgárnak (ha nem külföldön adózik), biztosít a magyar állam havonta egy pénzösszeget, ami őt feltétel nélkül megilleti elidegeníthetetlen, alkotmányos alapjoga. Ez a LÉT.2015-re kalkulálva, havonta gyerekeknek 25, felnőtteknek 50, várandós édesanyának 75 ezer forint készpénz jár, amiért cserébe nem követelhető semmilyen magatartás, amin nincs közteher, és ami, mert ez az életéhez, a létehez és egyben a személyéhez fűződő, szabadon elkölthető.”³

Bár úgy tűnik, az FNA bevezetése sem máshol, sem itt, nincs és a közeljövőben nem is lesz a politikai agenda része, ennek ellenére nem kétséges, hogy óriási szakmai felkészültséggel és morális fűtöttséggel alkotta meg koncepcióját a magát LÉT-nek nevező szakmai közösség. Az a vonzereje, hogy újjítóként, szakítva az eddigi jóléti újraelosztási mechanizmusokkal, radikális megoldást ígér a legmélyebb

nyomorszintről történő kiemelkedésre, legalábbis az éhség ellen. A programként hirdetett tételt azonban erősen vitathatónak látom, mivel rövidtávon talán elemi szinten biztosítaná a túlélést, és enyhíti azt a végzetes élethelyzetet, amelybe leszakadt társadalmi csoportok kerültek, de egyrészt nem számol hosszabb távon a demográfiai következmények globális összefüggéseivel, másrészt az „égi manna” nem szolgálja az integrációt, viszont rögzítene olyan kulturális mintákat, amelyek érintetlenül hagynák a társadalom mai, szélsőséges egyenlőtlenségekre épülő szerkezetét. A globalitás mezőjében érdemes emlékezni az afrikai államoknak éveken át nyújtott nyugati pénzsegélyekre, majd azok sorsára, s az ebből levont tanulságra: humanitárius krízis és közvetlen fenyegetettség esetén szükséges élelem és egyéb tárgyi támogatás a közvetlen érintetteknek. Minden egyéb támogatás a korrupciót és terrort szolgálja. A nyugati jóléti országok, közülük még a legnagyobb hagyományú Anglia és Svédország is átértékeli az állam újraelosztó szerepét. Németországban a szociáldemokrata kormány vizsgálta felül addigi gyakorlatát, ami egyébként mind a mai napig viták fókuszában áll, a szabadság és paternalizmus összefüggésében.⁴

Az a tény, hogy a társadalmi piramis felső, leginkább legfelső szintjein felfoghatatlan nagyságú összegek, gyaníthatóan közpénzek csúsznak át magánzsebekbe, nem indokolja, hogy a pénzt, mint általános értékmérőt, egységes összegekben ossza szét az állam: az előbbi ui. közönséges bűncselekmény (amely éppen ezen a szinten marad büntetlen), és az állampolgárok módszeres kifosztása, a másik eset pedig beláthatatlan következményekkel járhat a történelmileg kialakult emberi normákra nézve.

Az FNA koncepció a szélesebb nyilvánosságból háttérbe szorult, képviselői vélhetően dolgoznak érvényesítéséért, és szakmai körben még téma lehet. A számos hozzászólásban megfogalmazott álláspontból az értelmiség felelőssége hallatszott, e hangok életközelségük és realitásuk szerint sorolhatók különböző kategóriákba.

¹Dahrendorf, R.: Egy új rend nyomában. Napvilág Kiadó, 2004.

²Csak néhány írás, kiemelve: Gébert J.-Tózsér J.: Ami jár, az jár M. Narancs, 2013./23. sz.

Scharle: Ágota: Szegények és szakpolitikusok, Szuverén, 2014. jan. 6.

Kósa E.: A baloldal friss levegője, Szuverén, 2014. jan. 27.

Szikra Dorottya: Produktív szociálpolitika, Szuverén, 2011. jún. 29.

[HVG.HU/KAPITALIZMUS/BLOG/HVG/LÉTEZHET-E-KAPITALISTA-SZOCIÁLPOLITIKA?](http://HVG.HU/KAPITALIZMUS/BLOG/HVG/LÉTEZHET-E-KAPITALISTA-SZOCIÁLPOLITIKA/) 2014. szept. 3.

³Megjelent 2014. január 11-én, a munkacsoport www.255075.hu honlapján

⁴Die Grenzen der Wirksamkeit des Staats. Merkur, Klett-Cotta Verl. 2010. szept/okt.

Mihályi Péter és Csillag István⁵ neves közgazdászok⁶ közös, majd néhány hónappal később az utóbbi önálló tanulmánya azonos reakciót váltottak ki belőlem. Közös írásuk a Feltétel Nélküli Alapjövedelem körüli vitához kapcsolódott. A közgazdász szerzők racionális érvei az FNA ellen számomra meggyőzőek, miközben megértem azokat az indulatokat is, amelyek a szolidaritást kérték számon a hideg tételeket soroló szerzőkön.

Tudomány és valóság: városi és vidéki szegénység

Kiindulásom az az erősen vitatható állításuk és az abból levont nem életszerű következtetés, hogy „a város szabaddá tesz”, azaz a vidéki, főként a szociális zárványokká vált térségekben és a kisfalvakban élők számára a nyomorból és reménytelenségből történő kikerülést a város kínálja.

Ez a szociális ajánlatuk a vidék-város szembeállítás nyomvonalán halad, amivel elfogadják a különböző politikai rendszerek, beleértve a jelenlegit is, hatalmi praktikáit a társadalom ily módon (is!) történő megosztására. Ugyanakkor szembemegy mindazzal, ami egyrészt más országokban a társadalmi létezés természetes megoszlása, azaz miközben duzzadnak, és lassan elviselhetetlenné válnak a nagyvárosok, működik ezzel ellentétes tendencia: a vidékre költözés, másrészt mindig-mindenütt végzetes emberi rombolást, gyógyíthatatlan lelki sérüléseket eredményezett, ha tömegeket megmozgatva jelölték ki, hogy mely településfajta alkalmas fejlesztésre, azaz továbbélésre. Ahol a hatalom decentralizált és a helyi közösségek érdekérvényesítésének csatornái kiépültek, a civilizált élet feltételei biztosítottak, s az állam feladatának tekinti, hogy minden egyes állampolgára számára megfelelő életkörülményeket teremtsen, ott a vidéki létezés nem száműzöttség, hanem az együttműködés és a nyugalom szigete lehet, s még a legridegebb, legkevésbé megközelíthető helyeken is érdemes és lehet komfortos, örömteli életet élni. Ez látható az Alpok falvaiban, Amerika

⁵Csillag I.-Mihályi P.: Mi a szegényekkel vagyunk. ÉS, 2014.04..04.

⁶Csillag I.-Mihályi P.: Tizenkét év ...ÉS, 2014. 01..17.

Az ÉS 2014. 01.31. számában interjú a LÉT vezetőjével és hozzászólások

hatalmas térségeiben egymástól is elszigetelt szórványtelepülésein, sőt, Ausztrália végtelen sivatagaiban, amelyek mégsem a világtól elzárt, ínségben tengődő szegregátumok, aminek nem csak a technikai bekötöttség a magyarázata, hanem a helyi és civil kezdeményezések megszervezésének szabadsága és támogatása, válságok és kísérletek történetén keresztül.⁷

Azzal, hogy a nyomorból kivezető megoldásként a városba költözést vizionálják, a 40 évvel ezelőtti destruktív településpolitika súlyos következményeit szinte természeti adottságként kezelik, amely szerintük a települések kiürítésével gyógyítható. Ez a szemlélet hatotta át azt a tiszta gazdasági racionalitásra építő, néhány évvel ezelőtti politikai gyakorlatot is, amely a korszerűség jelszavával felszámolva a helyi kisiskolákat körzetesített, bezárta a helyi kispostákat, mint ahogy az egykori kis művelődési házak is elvesztették eredeti funkciójukat. Ekkor is az ésszerűség jegyében döntöttek el kutatószobákban, hogy hol lesz jobb az életminőség – másoknak!

A technikai megvalósíthatóság, ill. annak képtelensége mellett az is szembeötlő, hogy liberális közgazdászok, akik egyébként az állam korlátozását tartják szükségesnek, olyan javaslattal állnak elő, ami csakis mélyreható közigazgatási, lakás-, oktatás- és kulturális politikai, azaz az önkénynek nyitott utat engedő állami beavatkozással lenne teljesíthető. Ismereteim szerint általában társadalmi kataklizmák idéztek elő és diktatúrák vezényeltek le ilyen irányított népességmozgást. Hol telepedne le a városokban a falvakban rekedt képzetlen, saját szubkultúrájukból csoportosan kiszakadni képtelen lakosságtömeg? És egyáltalán: miért? Aki ma a 60 évvel ezelőtti kiemelt támogatottságot élvező nagyipari központokat felkeresi, rozsdás csarnokokat, üresen tátongó rothadó betonépületeket talál. Itt épültek az első lakótelepek, amelyek nagy része mára a lenézett ún. kisnyugdijasok és a helyüket nem találó, munkát kereső - a politikai felkapaszkodottak szóhasználatával - „panelprolik” vagy lecsúszottak, lumpenek lakóhelyévé süllyedt. Ma telitorokkal előadott üres, cinikus szónoklatok hallhatók

⁷Martinez-Brawley, Emilia E.: Perspectives on the Small Community, NASW Press, 1990

iparfejlesztésről és munkáról, (ami alatt az izzadságfokban mérhető fizikai munkát értik a XXI. században!), valamint munkahelyek növekvő számáról, sőt, már teljes foglalkoztatottságról, miközben köztudott, hogy milyen foglalkoztatási programok töltik fel a statisztikai propagandát.

Tapasztalatok

Kívülállóként egyetlen dimenziót ragadok ki, amellyel aktív működésem során szorosabb kapcsolatba kerültem: ez a vidék, ezen belül is az aprófalvak kérdése.

Pályámat kérdezőbiztosként kezdtem a '70-es évek elején, ekkor találkoztam először az afrikai szintű civilizátlansággal kelet-magyarországi cigánytelepeken, un. tisztos szegénységgel vidéki településeken és reménytelen, minden tekintetben félelmetes lecsúszottsággal nagyvárosok gettóiban. És munkáscsaládokkal, akik akkor költöztek fürdőszobás, világos és egészséges, kis alapterületű, de többhelyiséges panellakásaikba, ami számukra a felemelkedést és a modern világhoz tartozást közvetítette. A Somlai Péter által irányított családszociológiai, majd 20 évvel később szocializációs-kutatás is olyan vidéki térségekbe vezetett, ahol családok súlyos pszichés és fizikai megterhelés árán érték el, hogy gyerekeik már egy fokkal feljebb jutottak a mobilitás létráján.

A '80-as évek elején, pszichiátriai ambulancián alkalmazott szociológusként falvakba jártam, ahol az akkori gazdaságpolitika kihajtásaként észlelhető volt az önkiszákmányoló életmóddal⁸, de lassan elérhető viszonylagos jólét, vagy legalább biztonság. Természetesen, nem volt idill, hiszen a faluszéli telepek megmaradtak, és a település(vissza)fejlesztési politika következményeként a kisfalvak lakóinak többségét az ottrekedt öregek, betegek, magányosak és a szubkultúra fogságában vergődő tehetetlenek alkották. Ennek a 8 évnek a tapasztalatát tanulmányokban⁹, majd szociológiai disszertációban foglaltam össze.

⁸Losonczy Á.: Az életmód az időben, a tárgyokban ... Gondolat, 1975.

⁹V.E.: Liget példája, Valóság, 1983./12. , Kollektív traumák-traumák a társas létben, Szociológia, 1987., TBZ pályázat Bulletin 1988.

Az évtized végén intézményen kívül, függetlenül kezdtem akciókutatásba a volt bányavárosban, ahová az azt megelőző évek során családlátogatásokra jártam és éreztem ennek a világnak a falvakétól eltérő, fojtogató, megnyomorító légkörét. Mint első önálló lépés a közösségi munka területén, csúfos kudarccal végződött. Munkám eredményeként ugyan megalakult a különböző területek képviselőiből és szakembereiből toborzott Családsegítő Egyesület, a cigánygettót mégis elhagytam: a teljes széthullás, az elvadult zárt világ, az (ön)destrukció lehetetlenné tett csoportos kizárulást, csak egyénileg láttam már ekkor is esélyt az integrációra. A városról azonban, ahonnan az évek során felhalmozódtak az élmények, megírtam azt a dolgozatot, aminek címe összefoglalja a tartalmát: Az emberanyag irányított útja az önrombolásba¹⁰.

E fiaszkót követően tértem vissza vidékre, ahol a személyes kapcsolatok erejében bízva azonnal a közösségi munka- és lakáslehetőségek feltárásába kezdtem. Nagyon távol áll tőlem a magyar vidéki élet idealizálása, tisztában vagyok azzal, hogy ez a világ nem a pásztoridillek ihletője. A személyesség nem csak ismertséget, s ehhez társuló támogató biztonságot, hanem közvetlen kiszolgáltatottságot is jelent, s átéltem, milyen akármelyik település jegyzője, képviselőtestülete és polgármestere¹¹, amikor megmámorosodik attól, hogy néhány száz ember élete függ az ő döntésüktől! És milyen előnyökkel jár ez számukra. S miután az erő és pénz vált a kormányzás vezérelvévé, gyorsan megtanulták vidéken is, hogy „ez a politika”! Kiegészítve indulatok gerjesztésével és kölcsönös gyalázkodással.

1990 után a tsz-ek dilettáns szétverése, az állami gazdaságok szétesztogatása előkészítette a talajt ahhoz, hogy a legutóbbi földbérleti pályázatok után a falvakban rekedtek, vagy éppen azt választók utolsó megélhetési esélye a zsellérlét maradjon. S mindezzel szemben e rétegek számára milyen perspektívát nyújthatnának a városok?

Miközben eladósodott lakástulajdonosok megmentésére vagy saját lakás megvásárlására képtelen családok számára sem született állami

¹⁰V.E.: Végeken, 1989. (periodika)

¹¹V.E.: Helyhatóságok és állampolgárok a magyar ugaron. Civil Szemle, 2007.

bérlakás-koncepció, s egyáltalán nincs építés, éppen a városokba húzódó nincstelenek számára gondoskodna civilizált lakhatási lehetőségekről bármely magyar város önkormányzata? Lerobbant bérkaszárnnyák zsúfolt lakásaiban tengődő, iskolázatlan emberek számára kínálna a város kitörési lehetőséget: munkát, képzést? Különösen életidegen, mondhatni: abszurd az a leírás, amely a városokban élők szoros együttműködését, a lakótársak kölcsönös figyelmét állítja szemben a falvak – milyen? – világával.¹²

Míg a FNA alaptézise, hogy a fejlett, információs technológiákra épülő társadalmakban egyre szűkebb a munkakereslet, de az élet jogán mindenkinek kell biztosítani az alapszükségletek kielégítését, a közgazdászok víziója azon a meggyőződésen nyugszik, hogy a fejlődés egyirányúan a városiasodás felé halad, ami azt is jelenti, hogy a városok magasabb képzettséget, s ennek megfelelő munkát és jövedelmet kínálnak. A megapolisszá nőtt urbanizálódás bizonyos funkciókat sűrít magába, de még vidéki nagyvárosok esetében is az a tendencia, hogy az agglomeráció tágul emberi lakóhelyként.

A jelenlegi jogszabályi környezetben, a több mint gyanús földbérleti határozatok és már elindult, agresszív birtoklás ellenére ismert néhány olyan történet, amelyek arról tudósítanak, hogy léteznek még kistalukok, ahol a mezőgazdasági munkát szakmai képzéssel összekapcsolva biztosítani tudják a faluban élők megélhetését. Ezek a programok természetesen feltételeznek a helyi közösségért felelősséget érző képviselőket és/vagy polgármestert, illetve olyan szakembereket, akik képzés- és foglalkoztatási programra szerveznek közösséget.

Az FNA ugyan nem magyar találmány, de kiinduló állítása az itteni viszonyoktól végképpen távol áll, itt ugyanis lenne munka. S ha nem a statisztikai brillírozás lenne a cél, hanem a valódi integráció, néhány példa igazolja, hogy hosszú távon, több irányból megerősítve, ez megvalósítható. Mert nem csak Érpatak alkotja a vidéket, hanem Cserdi is!

Perspektíva és cselekvés

A 90-es évek elején, amikor a falvak lakóit váratlanul csapta meg a kilátástalanság, az az elképzelés irányított, hogy kiscsoportokba szervezve a helyi lakosokat (nők és férfiak, idősek és fiatalok, képzettek és iskolázatlanok) velük együtt közös munkaprogramokat alakítanánk ki megfelelő szakemberek irányításával. Természetesen nem egynégyzetméternyi terület sepregetését vagy kapingálását képzeltem el, hanem különböző építőipari szakmunkák alapfokú elsajátítását, amivel önkormányzati szervezéssel is, szakmai irányítással és tartós (azaz nem projektartamú) finanszírozással a helyi és környékbeli házak felújítására kapnának a résztvevők megbízást. Ez mindenekelőtt azoknak a családoknak jelentett volna segítséget, akik addig segédmunkásokként, építő- és nehéziparban dolgoztak, elemi biztonságot jelentett számukra a rendszeres jövedelem, de új házra, fejlesztésre már nem futotta. Majd miután munkanélküliekké váltak, alkalmi munkákra szorultak és közben esett szét a házuk, a beázástól rohadtak a falak, s ami addig még elfogadható lakóhely volt, fokozatosan mállott szét, tágabb környezetük is tükrözte a „minden mindegy” magatartást, az elhanyagoltságot. Talán ez túl korán jött ötlet volt, mert nem is értették, hogy nem munkaközvetítőként nyüzsgök, aki valamilyen céget vagy vállalatot ajánl, ahol bármilyen munkára alkalmaznák őket és nem segélycsomagot osztok szét. S talán én sem voltam eléggé szívós és feszültségtűrő ehhez a feladathoz. Máshol néhányan (kizárólag nők) lelkesen belefogtak a közösen kigondolt lehetőségbe, egyetlen asszony vállalta a képzést is, aztán támogatás hiányában, sőt a polgármester gáncsoskodása miatt visszasüllyedt a falu a sártengerbe és apátiába. Ma pedig már túl késő van mindehhez.

A faluszéli cigánytelepen folytatott munkám során követhettem a leromlás folyamatát, mert önkormányzati támogatás, forrás és együttműködési készség hiányában „nagyrotörő” elképzeléseimet nem tudtam megvalósítani. Mindezek ellenére is meggyőződésem, hogy a falvak nagyobb esélyt adnak az egyéni túléléshez, a politikailag irányított destruktív folyamatok közös kivédéséhez.

¹²Csillag István: Amik vagyunk. ÉS, 2014. júl. 11.

Augusztusban hozta nyilvánosságra a német gazdaságkutató intézet (Köln)¹³ azt a kutatási beszámolót, amely a megélhetési lehetőségek tekintetében hasonlítja össze a városi és vidéki életet. Eszerint a vidéki élet – bár térségekként különböző mértékben – többszörösen előnyösebb a megélhetési forrásokat és lehetőségeket tekintve, mint a városi. Igaz, ott bármely kistelepülésen megtalálhatóak az alapintézmények és kulturált közösségi terek.

Családsegítő és gyermekjóléti szolgálat vezetőjeként a falvakat látogatva, átéltem azokat a konfliktusokat, amelyek egy-egy intézmény fenntartása körül zajlottak: míg a tehetősebb, ambiciózus családok gyerekeit autóval szállíthatták a körzet nagyiskolájába, személyesen éreztem azt a biztonságot adó légkört, amelyet a helyi régi kisiskola kiváló tanítónője teremtett néhány pici gyereknek, cigánynak és állami gondozottnak, valamint szőke, kékszemű kislánynak egyaránt. A „néhány” is szám: egyes személyiségeket jelent, akik majd felnőttek lesznek, s ehhez a biztonság a legfontosabb érzelmi forrás. Az előbbieket tiltakoztak az iskola fenntartása ellen, míg azoknak a szülőknek, akik tudták, a kicsiknek fontosabb a közelség, nem volt befolyásuk a törvénybe foglalt központi akaratra.

Nem példálózhatunk ugyan olyan térségekkel, ahol a politikai környezet nem zúzza szét egyéni és kollektív erőfeszítések eredményeit, mégis érdemes felvetni: a negatív tendenciák tudomásul vétele és erősítése adhat-e erőt a cselekvéshez? Valóban el kell-e fogadni, hogy a vidék egyfelől a kisemmizettség terepe, másfelől a nagybirtok és dzsentri-lét újjáéledésének színtere lehet? És innen csak a városok gettóiba vagy hajléktalanszállókba vezet az „integráció” útja?

A mikrohitelt sem Magyarországon találták ki, de itt is működött, (legalábbis eddig) s ha csak egy szűk körben szegezi is szembe a jelenlegi, csak a nyomort és kizsároltságot konzerváló állami gyakorlattal az önálló, felelős vállalkozó alternatíváját, azért kis közösségekben emberi tartalékokat mozgósíthat. Mivel azonban nem mindenki rendelkezik egy új vállalkozás elindításához szükséges képességgel, motivációval, szükséges kapcsolati hálóval, ez csak a

küzdeni akarók egy kisebb csoportjának nyújt kitörési lehetőséget. A személyes felelősség és innováció természetesen képzettséget vagy legalábbis olyan szakmai ismereteket feltételez, amellyel egy vállalkozás elindítható. Azokban a régiókban azonban, ahol a legreménytelenebb a munkanélküliség kezelése, az iskolázottság átlagosnál alacsonyabb szintje valószerűtlenné teszi az önállóvá válást. Itt olyan közös programokra lenne szükség, amelynek keretében az analfabetizmus felszámolásával párhuzamosan bevezetik a résztvevőket valamilyen iparos szakma vagy mezőgazdasági tevékenység alapjaiba. Dolgozni otthon is lehet, ha megvan hozzá a segítség és nem csak magokat hintenek szét számukra.

¹³Institut der deutschen Wirtschaft, Köln Jelentése, 2014. aug. 26. Zeit Online

A LÉT koncepciónak azt az érvét sem tudom elfogadni, amely az FNA-t azzal is alátámasztja, hogy az nem függ bürokratikus mérlegeléstől, az érdemesség vizsgálatától és az együttműködés teljesítésétől. Aki közvetlenül tevékenykedett a szociális szférában, az bizonyára megerősítheti, mennyire kicsorbulhat minden támogató erőfeszítés az együttműködés hiányán, s nem mellőzhető a mérlegelés – minden kockázata ellenére sem!

Összefoglalva: az állítás, miszerint nincs elegendő munka, több oldalról is cáfolható. Az ország jelenlegi állapota számtalan olyan tevékenységet kínál és tenne szükségessé, amelyek rabszolgamunka helyett az integráció lehetőségét biztosíthatnák. Ha nem a nemzeti

burzsoázia megteremtése címszó alatt zajlana mindaz, aminek tanúi vagyunk (maffiaállam), hanem pl. komoly infrastrukturális fejlesztések (közlekedés) és állami-szociális lakásfelújítás és építés lenne a foglalkoztatás fő iránya, a minimálbér mellett olyan képzések is folynának, amelyek az adott területen a felemelkedés esélyét is megeremthetnék.

A munka ui. nem csak megélhetési forrás, hanem a világ alakításának eszköze, akit ettől megalázással, kirekesztéssel, vagy éppen – az előbbi reakciójaként - államilag osztott pénzzel megfosztanak, nem látja önmagát, következésképpen a környező világot sem alakításra, építésre érdemesnek.

PAROLA. Felelős kiadó: a Közösségfejlesztők Egyesülete;
Felelős szerkesztő: Vercseg Ilona;
Tördelés: Príma Viktória;
Előfizetés – évi négy számra 2000 Ft – a Szerkesztőség címén:
1251 Budapest, Pf. 42;
Telefon és fax: 201-5728, e-mail: kofe@kkapcsolat.hu;
Műszaki szerkesztés: i&i Kft.